ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

(2)

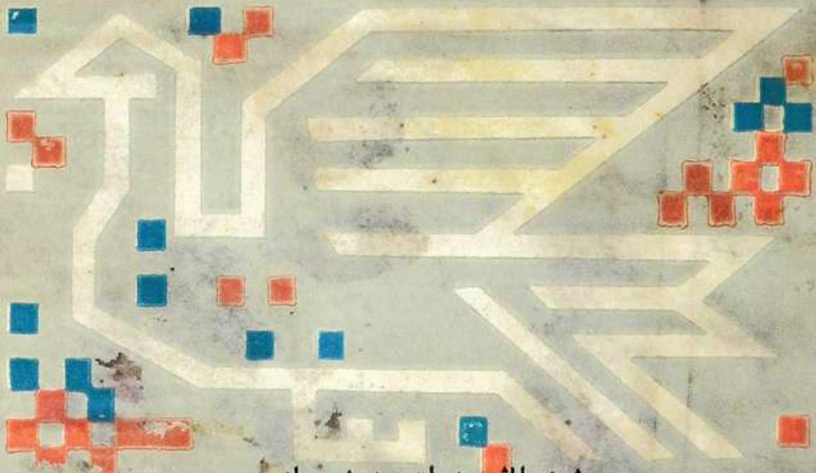

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

(2)

توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: مەھەممەت سىدىق تومۇرى

ھاجى ئەخمەت

مۇتەللىپ پالتاخۇن

تۇرسۇن زىبىرىدىن

FROM THE LIBRARY OF PAHTA GULAMETTIN

EAST TURKISTAN NAT'L RESEARCH CENTER INC

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى : ماخمۇتجان ئىسلام

مۇندەرىجە

قۇشنىڭ ئارزۇسى 1

ئوكۇز بىلەن پاقا 3

ماختانچاقنىڭ ئاقىۋىتى 4

تەدبىرلىك ئىشەك 6

ئىت مۇشۇككە نېمىشقا ئوچ بولۇپ قالغان؟ 8

تەكەببۇر مەلىكە 10

هايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى 13

توشقان بىلەن ئودەك 14

ئىلان بىلەن چۇمۇلە 15

ئىبرەت 17

نوچى بىلەن چىچەن 18

توت دوست 20

مۇشۇك بىلەن تۇمۇچۇق 24

كالا بىلەن ئوشكە 25

ئانار 27

كۇن ۋە ھەسەن ـ ھۇسەن 29

توخۇ، سۇسەر ھەم چاشقان 30

ھەسەل ھەرىسى بىلەن ئورۇك 32

كىرپە بىلەن توشقان 34

تۇلكە بىلەن چۇجە 35

ھورۇن ئىشەك 36

تۈلكە بىلەن غاز........................ 37
پادىشا بىلەن چۈمۈلە........................ 39
بىغەم كىشى........................ 41
قىزغانچۇق خوشنىلار........................ 43
پادىشانىڭ ساز تاللىشى........................ 44
باي بىلەن دېخان........................ 46
ئاچكوز........................ 48
ئىككى گىجىڭ........................ 49
پىل بىلەن خوراز........................ 51
تۈلكە بىلەن بۈدۈنە........................ 53
مۈشۈك پادىشا........................ 56
«ئەجەبمۇ سېسىق ئىكەن!»........................ 60
تۈلكە بىلەن تۇرنا........................ 63
ئۈچ تۈلكە........................ 66
تۈلكە بىلەن يولۋاس........................ 61
ھىلىگەر تۈلكە........................ 68
تاماخور بورە........................ 70
تۈلكىنىڭ تاپقان دورىسى........................ 71
ئات بىلەن يولۋاس........................ 73
ئاچ بورە........................ 75
بورە بىلەن ئوشكە........................ 77
بوۋاينىڭ دوست ئىزلىشى........................ 80
شورپا قىلامدۇق ـ كاۋاپمۇ؟........................ 82
بۇغا........................ 83
تۈلكىنىڭ قۇيرىغى........................ 84

توشقان ئوۋلاش.. 85
تۈلكە بىلەن ئېيىق.. 87
پاقىنىڭ لاپ ئۇرۇشى.. 90
بورى بىلەن قاپاق.. 92
ئات بىلەن ئىت.. 95
قارا غوجا بىلەن تايغان.. 97
ھورۇن ئىت.. 98
مۈشۈك بىلەن چاشقان.. 99
تۈلكىنىڭ قۇيرۇق تاشلىشى.. 101
مايمۇن بىلەن چۈمۈلە.. 103
بالا بىلەن تورغاي.. 104
سا بىلەن بۇدۇنە.. 106
خام خىيال.. 108
تاپقان پۇلنى ئۈچكە بولمەن.. 109
پۇشايمان 111
شەپەرەڭ بىلەن ئوكۈز.. 113
قايسى ئوينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل.. 115
پەم.. 117
ئۈچ ھورۇن.. 119
تەقدىرگە تەن بەرگەن.. 121
تۇمۇرچىنىڭ جاۋابى.. 123

قۇشنىڭ ئارزۇسى

ئىنتايىن گۈزەل ۋە ئەقىللىق بىر قۇش بولغان ئىكەن. ئۇ، يېقىملىق سايراپ، ئادەمگە ئوخشاش سوزلەيدىكەن. بۇ قۇشنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان بىر پادىشا نۇرغۇن كۈچ سەرپ قىلىپ ئۇنى تۇتقۇزۇپتۇ ۋە رەڭمۇ-رەڭ پوپۇك مونچاقلار بىلەن زىننەتلەنگەن ئالتۇن قەپەزگە سولاپ ئوردىسىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. پادىشا بۇنى بەكمۇ ئەتىۋالايدىكەن، ئوز قولى بىلەن ئوزۇقلاندۇرىدىكەن.

ئارىدىن خېلى ۋاقىتلار ئوتۇپتۇ. لېكىن قۇش بىر قېتىممۇ ئېچىلىپ سايرىماپتۇ. ئۇ، دائىم غەمكىن ھالەتتە بېشىنى توۋەن سېلىپ تۇرىدىكەن. بۇنى كورگەن پادىشا بىر كۈنى قول ئاستىدىكى ۋەزىر - ئولىمالىرىنى يىغىپ:

—ئېيتىڭلارچۇ، بۇ قۇش بىزنىڭ ھوزۇرىمىزدا نېمە ئۈچۈن سايرىمايدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىرلەردىن بىرى:

—بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇنىڭ ئوزىدىن سوراپ كورەيلى، —دەپتۇ.

قۇشتىن نېمە ئۈچۈن سايرىمايدىغانلىقىنى سورىغان ئىكەن:

—قەپەزنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ قويساڭلار، دەرەخ ئۈستىگە قونۇپ سايراپ بېرىمەن، —دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قۇش.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشا قەپەزنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ، قۇش قەپەزدىن چىقىپتۇ ـ دە، مەجنۇنـ تالنىڭ زىلۋا شېخىغا قونۇپ:

ئالتۇن قونداق قەپەزدىن،
ئىلىك ـ ئىلىك قومۇشۇم ياخشى.
بۇندا ھەسەل يىگەندىن،
ئەركىن تۇرمۇشۇم ياخشى!

دەپ بىر قېتىم سايراپلا، پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ

ئۆكۈز بىلەن پاقا

ئوتلاپ يۈرگەن بىر ئۆكۈز سۇ ئىچىش ئۈچۈن كۆلگە كەپتۇ. ئۇنى كۆرگەن پاقىلار ھەر تەرەپكە قېچىشىپتۇ. ھەممىسى ئۆكۈزنىڭ يوغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپتۇ. شۇ يەردە تۇرغان بىر قىزىل-قۇلتۇق پاقا:

— ھوي، نېمىشقا ھەيران بولىسىلەر ئۇنىڭ! يوغىناش قىيىن نەرسىمىكەن شۇنچە! ماڭا قاراڭلار. مەن ھازىر ئۆكۈزدىنمۇ يوغان بولىمەن، — دەپتۇ. ئۇ، ئىچىگە ھاۋانى تارتىپ، كۆپۈشكە باشلاپتۇ ھەم يولداشلىرىدىن:

— ئۆكۈزدەك بولدۇممۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. يولداشلىرى كۈلۈشۈپتۇ. كۈلگەنگە ئاچچىقى كەلگەن پاقا ئۆكۈزدەك بولىمەن دەپ، كۈچىنىپ ئىچىگە ھاۋانى تارتىۋېرىپ، چىڭقىلىپ كېتىپتۇ. ئاخىرى ئۇنىڭ كۈچسىز، نېپىز قوساق تېرىسى «پوككىدە» يېرىلىپتۇ-دە، ئۆلۈپتۇ. «ئۆزەمنى بىلمەي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، پالاسقا يوگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن» دېگەن تەمسىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

ماختانچاقنىڭ ئاقىۋىتى

ئىلگىرى ئاۋات بىر تاغ ئورمانلىقىدا خىلمۇ-خىل هايۋاناتلار ياشايدىكەن. يولۋاس دادىسىنىڭ ئورنىغا پادىشا بولغاندىن كېيىن، ئالدىغا ئۇچرىغاننى يەپ، خالىغاننى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋېرىپتۇ. هايۋاناتلار تەرەپ-تەرەپكە قېچىپ كېتىپ، ئورمانلىقتا يولۋاسنىڭ ۋەزىرى تۈلكىلا يالغۇز قاپتۇ.

تۈلكە ئۆزىدىن ئەندىشە قىلىپ، قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزلەپتۇ. يولۋاسنىڭ ماختاشنى ياقتۇرىدىغان خۇي-پەيلىنى بىلگەچكە:

— ئۆزلىرىنىڭ بوۋىسى يولۋاس غوجام، — دەپتۇ تۈلكە قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ، — ناهايىتى قامەتلىك، باتۇر ئىدى، شىكارغا تولا چىقاتتى، خالىغان ۋاقىتتا تاغدىن-تاققا سەكرەپ، باتۇرلۇقنى مەشىق قىلاتتى. ئۆزلىرىنىڭ خۇي-پەيلىمۇ يولۋاس غوجامغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

— هىم، بەللى-بەللى! — دەپتۇ يولۋاس خۇشاللىقىدىن كېرىلىپ، — بوۋامنىڭ پەزىلەتلىرىنى نېمە ئۈچۈن ماڭا بالدۇرراق سۆزلەپ بەرمىدىڭ؟

— ئۇلۇغ شاهىم، — دەپتۇ تۈلكە ئىككى پۈكلىنىپ، — ئۆزلىرىدىن تەپتارتىپ سۆزلىمىگەن ئىدىم. «ئاتىسىنىڭ

ئىزىنى بالىسى باسىدۇ» دىگەن ماقال بار، سىلىمۇ بوۋى-لىرىنىڭ ماھارىتىنى مەشق قىلىپ تۇرسىلا.

ماختانچاق يولۋاس بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ ھەمەن ئۈچۈن تاغدىن - تاغقا سەكرەپ ئۆتۈش ھىچگەپ ئەمەس» دەپتۇ - دە، ئۆزى تۇرغان تاغدىن ئىككىنچى تاغقا قاراپ سەكرىگەن ئىكەن، تاغ جىلغىسى ئارىلىغىدىكى توختام سۇغا چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ.

تەدبىرلىك ئېشەك

بىر ئېشەك ئېدىرلىقتا ئوتلاۋاتسا، ئاچ قالغان بىر بۆرە كېلىپ قاپتۇ.

— ئوھوي، خوپمۇ ئۇچراشتىڭ، — دەپتۇ بۆرە ئېشەككە قاراپ، — نەچچە كۈندىن بېرى سېنى ئىزلەپ يۈرەتتىم.

— نېمە قىلاتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئېشەك بۆرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاپ.

— سېنىڭ گۆشۈڭ ماڭا دورا بولۇپ قالدى، رازى بول! — دەپتۇ بۆرە.

يىراق - يېقىندا قۇتقۇزۇۋالىدىغان ئادەم يوقلۇقىنى بىلگەن ئېشەك ۋاقىرىيالماي كۆزىدىن ياش تۆكۈپ:

— ۋاي ئېسىت! ۋاي ئېسىت! — دەپ نالە قىپتۇ.

— ھە، نېمىگە ۋاي ئېسىت دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ بۆرە.

— ۋاي، جان دوستۇم، — دەپتۇ ئېشەك، — مەرھۇم ئاتام ھايات ۋاقتىدا پۇتۇمنىڭ تۇۋىقى ئاستىدىكى بوشلۇققا بىر قارا خەت پۈتۈپ قويغان ئىدى، ئۆلۈمىم ئالدىدا شۇنى بىر ئوقۇپ بەرسەڭ، سېنىڭدىن ئۇدۇنيا - بۇدۇنيا رازى بولاتتىم.

— بەردەبىر سېنى يەيمەنغۇ، بوپتۇ، ئوقۇپ بەرسەم بېرەي، قېنى كۆرسەت! — دەپتۇ بۆرە. ئۇ ئېگىشىپ يېقىن

كېلىشىگە ئىشەك راسا كۈچەپ بورىنىڭ قۇلىغى تۈۋىگە قاملاشتۇرۇپ بەرنى تەپكەن ئىكەن، بورە تىك موللاق چۈ-شۈپ جان تالىشىپتۇ ۋە مۇنۇ بېيىتنى ئوقۇپ جان ئۈزۈپتۇ:

ئاتام ئوقۇمىغان قارا خەتنى،
ئانام ئوقۇمىغان قارا خەتنى؛
ئوقۇيمەن دەپ بىكار تاپتىم،
جېنىمغا توختىمغان دەرتنى.

ئىت مۈشۈككە نېمىشقا ئۆچ بولۇپ قالغان؟

بۇرۇنىسىدا ئىت بىلەن مۈشۈك دوست بوپتۇ. مۈشۈك ئۆزىنى ئۇستا موزدۇز، دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ. بىر يىلى كۈز-دە ئىت ئۇنىڭغا:

—قىش كېلىپ، سوغاق چۈشكىچە ماڭا بىر جۈپ ئۆ-تۈك تىكىپ بەرسەڭ،—دەپتۇ.

—ماقۇل، يارىغىدەك قىلىپ تىكىپ بېرىمەن. لېكىن، بىر ئاي موھلەت كېرەك،—دەپتۇ مۈشۈك.

—ۋاقتى نېمانچە ئۇزۇن؟ تېزرەك بولسا ياخشى بو-لاتتى،—دەپتۇ ئىت.

—ھۈنەرگە ئۇستا بولغىنىم ئۈچۈن قولۇم بېسىق، سۈپەتلىك تىكىش ئۈچۈن كۆپرەك ۋاقىت كېتىدۇ،—دەپ ماختىنىپتۇ مۈشۈك.

ئۇلار تالاش - تارتىش قىلىپ ئاخىرى ئىككى ھەپ-تىگە پۈتۈشۈپتۇ. ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتۈپتۇ، ئەممـا مۈشۈك ھورۇنلۇق قىلىپ قەيەر ئىسسىق بولسـا شۇ يەردە ئۇخلاپ ئۆتۈكنى تىكمەپتۇ. دېگەن قەرەلدە ئىت ئۆتۈكنى ئالغىلى مۈشۈكنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

—ئىشىم بېسىق بولۇپ كېتىپ، تېخى قولغا ئالمىدىم، پىچىپ تەييارلاپ قويغان ئىدىم، خاپا بولماي بىر ھەپتى-

دىن كېيىن كەلگىن، — دەپتۇ مۈشۈك. ئىت قايتىپ كېتىپ-تۇ. بارغانسېرى سوغاق چۈشۈپتۇ. پۈتۈشكەن قەرەلدە ئىت يەنە كەپتۇ.

— ئوتكەن ھەپتە ئاغرىپ قېلىپ ئېلىش قىلالمىدىم. كېلەر ھەپتە كەلسەڭ، — دەپتۇ مۈشۈك كوزىنى يۇمۇپ خىجىل بول-غان قىياپەتتە.

ئىت ئىلاجىسىز يەنە قايتىپ كېتىپتۇ. سوغاق تېخى-مۇ كۈچىيىپتۇ. ئىت تولا بېرىپ مۈشۈكتىن ئوتۇكنى ئا-لالماپتۇ. ئىت ھەر قېتىم بارغاندا:

— پۈت... پۈت!... مانا ھازىر قېلىپقا تارتىپ قويدۇم، ئەتىلا پۈتكۈزۈپ بېرىمەن، پۈت - پۈت!... — دەيدىكەن مۈ-شۈك سۈ پۈركۈپ تۇرۇپ.

ئوتۇكنى ئالالماي سوغاقتا پۇتى توڭۇپ كەتكەن ئىت جىلى بولۇپ ئاخىر ئوزىنى بېسىۋالالماي ئەزەپ بىلەن مۈشۈككە ئېتىلىپتۇ. مۈشۈك دەرھاللا يېنىدىكى ئىگىز دە-رەخكە يامىشىپ چىقىۋاپتۇ.

شۇندىن بۇيان ئىت مۈشۈككە ئوچ بولۇپ قالغان ئىكەن. شۇڭا ئىت قانداقلىكى يەردە مۈشۈكنى كورسە، ئېتىلىپ بېرىپ قوغلاپ سۈرىدىكەن. مۈشۈكمۇ «پارتتىدە» قېچىپ دەرەخقە چىقىۋالىدىكەن - دە، «پۈت - پۈت... ئوتۇك-نى قېلىپقا تارتىپ قويدۇم، ئەتىلا پۈتكۈزۈپ بېرىمەن» دەپ كونا گېپىنى تەكرارلايدىكەن. «يالغانچىنىڭ ئەتىسى تۈگىمەس» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغان ئىمىش.

تەكەببۇر مەلىكە

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا بولۇپ، ئۇنىڭ ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. مەلىكە بويىغا يېتىپ، كۆزگە كۆرۈنگەندە تەرەپ-تەرەپتىن لايىق چىقىپ، قولىغىنى تىنجىتمايدىغان بوپتۇ. لېكىن، مەلىكە لايىقلارنىڭ بىرىنى «ئورۇق»، بىرىنى «سېمىز»، بىرىنى «پاكار»، بىرىنى «ئېگىز» دەپ ئەيىپ قويۇپ ياندۇرۇۋېرىدىكەن. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ سىنىغىدىن ھېچكىم ئۆتەلمەي، كۆپ يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا قىزىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى ئالدىغا چاقىرتىپ كېلىپ:

—قىزىم، مەن قېرىپ قالدىم. كۆزۈمنىڭ ئوچۇقلۇغىدا ئاتىلىق پەرزىمنى ئادا قىلىۋەتسەم دەيمەن. ھەر قانداق مەقسەت-مۇددايىڭ بولسا ئېيتقىن،—دەپتۇ.

—ئەي جېنىم دادا،—دەپتۇ قىز دادىسىغا،—مەندەك گۈزەللىنى بۇ ئىقلىمدا ئەمەس، يەتتە ئىقلىمنىڭ ھېچقايسىسىدا ھېچكىم كۆرمىگەن. مەن يەر يۈزىدە تېخى ئۆز تەڭدىشىمنى ئۇچراتمىدىم. قاچان تەڭداش تېپىلسا، ئۆزەمگە قوبۇل كۆرىمەن.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ پادىشا قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ، — سەن دۇنيادا ھېچبىر تەڭدىشى يوق نەرسىنى ئىزلىمەكچى بولساڭ، كۈننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئەلچى قويۇپ باققىن.

قىز دادىسىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن كۈننىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ھەي كۈن، — دەپتۇ كورەڭلەپ، — جىمى ئالەمدە سەن ۋە مېنىڭدەك تەڭدىشى يوقلارنى ئۇچراتمىدىم. سېنى ھەممىدىن ئارتۇق ۋە چىرايلىق بىلىپ ئۆزەمگە لايىق كوردۇم. ئەگەر سەن ئىختىيار قىلساڭ، ئىككىمىز ئۆمۈرلۈك يولداش بولساق دەيمەن.

كۈن قىزغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپتۇ - دە:

— رەھمەت مەلىكەم، مېنىڭمۇ ئۆزەمگە لايىق بىر كەمچىلىگىم بار. مېنىڭ چىرايلىق يۈزۈم سىزگە ئەرزىگەن بىلەن، شۇ چىرايلىق يۈزۈمنى بەزىدە بۇلۇت توسۇۋالىدۇ، ئۇ چاغدا مەن سىزگە ئەرزىمەي قالىمەن. شۇڭا مەندىن ئارتۇقراق بۇلۇتنىڭ ئالدىغا بېرىپ، شۇنىڭغا تەگسىڭىز توبدان بولارمىكىن، — دەپتۇ.

مەلىكە بۇلۇتنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۆز ئارزۇسىنى ئېيتىپتۇ.

— ئەي ئەقىللىق مەلىكەم، — دەپتۇ بۇلۇت، — مەندىن ئارتۇقراق تۇرىدىغان شامال بار، ئۇ مېنى خالىغان يەرگە ئۇچۇرۇپ كېتەلەيدۇ، شۇڭا مەن خىزمىتىڭىزنى ياخشى ئادا قىلالمايمەن، سىز بېرىپ شامالغا تەگسىڭىز قانداق بولارئىكىن!؟

مەلىكە بۇ يەردىن نائۈمىت بولۇپ شامالنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ شامال قىزنىڭ سۆزىگە جاۋابەن، — تاغمۇ - تاغلاردىن ئېشىپ، ئۆي - چوڭقۇرنى كېزىپ يۈرگىنىم بىلەن، بىر ئەسكى تامغىمۇ چامام يەتمەيدۇ. ئەسكى تام مېنىڭدىن كۈچلۈكرەك. سىز شۇنىڭغا ئېيتىپ باقسىڭىز.

مەلىكە مەيۈسلەنگەن هالدا ئەسكى تامنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئەهۋالىنى بايان قىپتۇ.

— رەهمەت مەلىكەم، — دەپتۇ ئەسكى تام، — مەن شامالنى قورقۇتقىنىم بىلەن چاشقاندىن بەك قورقىمەن. ئۇ مېنىڭ ئاستىمغا كىرىۋېلىپ، بىقىنلىرىمنى غاجىلاپ، جېنىمغا ئارام بەرمەيدۇ. ئۇ مەندىن كۈچلۈكرەك، سىز بېرىپ شۇنىڭغا تېگىڭ.

مەلىكە بېرىپ چاشقانغا ئىلتىماس قىپتۇ. چاشقان ئۇيان - بۇيانغا قارىۋېلىپ ئاستا پىچىرلاپ شۇنداق دەپتۇ:

— جىمى ئالەمنىڭ كۈچلۈكى مۈشۈكتىن قورقمايمەن. خۇداغا شۈكرى، بىر - ئىككى ئېغىز ئۆيۈم بار. سىرتقا بېشىمنى چىقارماي تۇرۇپ، توينىڭ تەييارلىغىنى قىلالايمەن، — دەپ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە شامال ئۆتمەيدىغان ئەسكى تامنىڭ خوجايىنى چاشقاننىڭ مېهمانخانىسىدا ئۆي - جايلىق بولۇپ قاپتۇ.

هايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى

ئات، سېيىر ھەم ئىت ئۈچى، كىشىلەر قايسىمىزنى ياخشى كورىدۇ، دەپ دەتالاش قىلىشىپتۇ.

— ئەلۋەتتە، مېنى، — دەپتۇ ئات، — مەن قوش تارتىمەن، تېرنا سورەيمەن، جاڭگاللىقتىن ئوتون توشۇيمەن، كىشىلەر مېنى مىنىپ شەھەرگە بارىدۇ. ئۇلار مېنىڭدىن زادىلا ئايرىلالمايدۇ.

— ياق، مېنى ياخشى كورىدۇ، — دەپتۇ سېيىر، — مەن ئۇلارنى سۈت بىلەن باقىمەن.

— ياق، — دەپ سوز باشلاپتۇ ئىت، — مەن ئىگەمنىڭ بارلىق مال - مۈلكىنى ساقلايمەن، ئۇ مېنى ياخشى كورىدۇ.

بۇ دەتالاشنى بىر كىشى ئاڭلاپ تۇرغان ئىكەن. دەرھال:

— تالاشماڭلار، سىلەر ھەممىڭلار بىزگە كېرەك، ھەر بىرىڭلار ئوز ئورنىڭلاردا ياخشى، — دەپتۇ.

توشقان بىلەن ئۆدەك

ئىككى ئويۇنچى ئۆدەك سۇدا ئۈزۈپ يۈرسە، بىر توشقان قىرغاققا كېلىپ:

— مېنى بىردەم ئويناتساڭلار، — دەپ يېلىنىپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئۆدەكۋايلار، — كەل، ئۈستىمىزگە چىق!

ئىككى ئۆدەك بىر — بىرىگە يانداشىپ، سۇدا يېقىن تۇرۇپتۇ. توشقانجان ئۆدەكلەرنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۆزىنى خۇددى قولۋاقتا ئولتۇرغاندەك ھېس قىپتۇ.

توساتتىن ئىككى ياقتا ئىككى پاقا كۆرۈنگەن ئىكەن، ئۆدەكلەر پاقىنى قوغلاپ، بىرى ئۇياققا، بىرى بۇياققا مېڭىپتۇ. بىچارە ئەخمەق توشقان سۇغا غەرق بوپتۇ.

ئىلان بىلەن چۈمۈلە

بىر ئىلان يولدا كېتىپ بارسا، قىشلىق ئوزۇقىنى توشۇۋاتقان چۈمۈلىلەر ئۇچراپ قاپتۇ. ئىلان تەكەببۇرلۇق بىلەن:

— ھەي، پىندەك چۈپرەندىلەر، غوجاكاڭنىڭ كەلگەنلىكىنى كورۇشمىدىڭمۇ؟ نېمىشقا يول بوشىتىپ بەرمەيسەن؟ — دەپتۇ.

— كورۇشنى كوردۇق، يول كەڭرى، ئايلىنىپ ئوتەرمىكىن دەپ ئويلاپتۇق، — دەپتۇ چۈمۈلىلەر. ئىلان قاتتىق غەزەپلىنىپ شالىنى چىچىپتۇ:

— سىلەردىن قورقۇپ ئايلىنىپ ئوتەمەنمۇ؟ مېنىڭ ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ ھەرقاندىقىنى بىرلا چىقىپ ئوجۇقتۇرىدىغانلىقىمنى بىلمەمسەن؟ ھەر قايسىڭغا جان كېرەك بولسا، چاققان يول بوشىتىش!

بۇ يولسىزلىققا غەزەپلەنگەن چۈمۈلىلەر ئىلاننىڭ سوزىگە پىسەنت قىلماي ئوز ئىشىنى داۋام قىپتۇ. ئوز نەزىرىدە رەزگى كورۇنگەن چۈمۈلىلەرنىڭ كوزگە ئىلماي ۋاتقانلىقى ئىلانغا قاتتىق ئەلەم قىپتۇ - دە، بىر چۈمۈلىنى چىشلەپ ئۇنىڭ جېنىغا زامىن بوپتۇ. بۇنى كورگەن چۈمۈلىلەر ئولگەن سەپدىشىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن

تۇشمۇ-تۇشتىن ئىلانغا يېپىشىپ چېقىشقا باشلاپتۇ. ئىلان چىدىيالماي، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە تاشلاپ بېقىپتۇ. بىراق، قۇتۇلالماپتۇ. ئاڭغىچە چۇمۇلىلەر ئۇنىڭ ئىككى كۆزىنى ئويۇپ، مېڭىسىنى تېشىشكە باشلاپتۇ. ئىلان جان ئاچچىغىدا «ۋاي،دات!» دەپ ۋاقىراپتۇ - دە، جان ئۈزۈپتۇ.

ئىبرەت

بۇرۇنقى زاماندا، بىر ئادەم قېرىپ مۈكچىيىپ كەتكەن دادىسىنى بېقىش ئېغىر تۇيۇلغاچقا، دەرياغا تاشلىۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغلى دادىسىنى كۆتىرىپ بېرىپ دەرياغا تاشلاي دەپ تۇرغاندا، دادىسى:

— بالام، مېنى تاشلىماقچى بولساڭ ئەنە ئاۋۇ... چوڭقۇر قاينامغا تاشلىغىن، — دەپتۇ ھاسىراپ، — مەنمۇ بوۋاڭنى شۇ يەرگە تاشلىۋەتكەن ئىدىم.

ئوغلى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ: «مەن دادامنى خارلاپ دەرياغا تاشلىۋېتىدىغان بولسام، كەلگۈسىدە مېنىمۇ بالىلىرىم تاشلىۋەتسە قانداق بولغىنى؟»

شۇنىڭ بىلەن ئوغلى دادىسىنى ھاپاش قىلىپ ئۆيگە قايتۇرۇپ كېپتۇ ۋە ھۆرمەتلەپ ئوبدان بېقىپتۇ.

نوچى بىلەن چىچەن

مەھەللىدە بىر نوچى بىلەن بىر چىچەن ئادەم بار ئىكەن. كىشىلەر نوچىنى «بىلىكى كۈچلۈك» دەپ ئاتىشىدىكەن، چىچەننى بولسا «بىلىمى كۈچلۈك» دەپ ئاتىشىدىكەن. بىر كۈنى نوچى بىلەن چىچەن كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزئارا گەپ تالىشىپ قاپتۇ.

— مىڭ جىڭ ئېغىرلىقتىكى تومۇرنى ئون مېتىر ئېگىزلىكتىكى تامدىن ئېتىپ ئۆتكۈزۈۋېتەلەيمەن، سۆۋادان تېرەكنى يىلتىزى بىلەن يۇلۇپ تاشلىيالايمەن، — دەپتۇ نوچى ماختانغان ھالدا پو ئېتىپ.

چىچەن بوش كەلمەپتۇ. ئۇ يانچۇقىدىن شايى قولياغلىقىنى چىقىرىپ:

— گېپىڭىزنى ئاڭلاپ كۈچىڭىزگە قايىل بولدۇم. قېنى، بۇ شايى قولياغلىقنى ئېتىپ ئالدىمىزدىكى تامدىن ئۆتكۈزۈپ باققىن! — دەپتۇ.

نوچى شايى قولياغلىقنى قولىغا ئېلىپ كوزگە ئىلىمىغان ھالدا ئاتقان ئىكەن، ئىككى مېتىر ئۇزۇنلۇقىمۇ ئاتالماپتۇ. يەنە بىر نەچچە قېتىم كۈچەپ ئاتقان ئىكەن، نەتىجە چىقماپتۇ-دە، كىشىلەر ئالدىدا تازا ئوسال بوپتۇ.

چېچەن شايى قولياغلىقتا بىر سىقىم تۇپىنى چىگىپ ئاتقان ئىكەن، تامدىن ھالقىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شۇندىن ئېتىۋارەن نوچى چېچەننىڭ ئالدىدا ماختانمايدىغان بوپتۇ.

تۆت دوست

بىردىنى تويغىچە يەپ، قوسىقىنى تازاكوپتۇرۇۋالغان بىر ئېشەك ئەسكى تاملىقتىكى كۆلدە راسا ئېغىناپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ يېتىپتۇ. بىردىن ئۇنىڭ ئېسىگە «بۇ دۇنيادا مېنى ياخشى كورىدىغان نەرسە بارمىدۇ؟» دىگەن ئوي كەپتۇ. نېرى ئويلاپتۇ، بېرى ئويلاپتۇ. ئاخىرى ھېچقانداق نەمىنىڭ ئېشەكنى ياخشى كورىدىغانلىقىنى تاپالماپتۇ.

ئېشەك ئۆزىدىن ئۆزى رەنجىپ: «توختا، مەن بۇ دۇنيادا بىر ياخشىلىق قىلىپ، نامىمنى چىقىراي» دەپ ئويلاپتۇ - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ياخشىلىق ئىزلەپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىر يەرگە بارغاندا بىر قوشقار يولۇقۇپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئېشەك ئاكا! سەپەر نەگە؟ — دەپ سوراپتۇ قوشقار. يولنى خېلى مېڭىپ زېرىككەن ئېشەك توختاپ تۇرمايلا:

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، ئىنىم قوشقار، ئەھۋالىڭ قانداق؟ ئۆزەڭ مايسىلىرى چىرايلىق ئېتىز تەرەپتىن كېلىۋېتىپسەن، غېمىڭ يوققا ئوخشايدۇ؟ — دەپتۇ.

— سىزدىچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قوشقار.

— مەندىمۇ غەم يوق، لېكىن ئاتا - بوۋىمىز «تۇ-

غۇلغانلار ئۆلىدۇ، بەلگىسىز بولۇپ كېتىدۇ، ئەمما بىر ياخشىلىق ئۆلمەي مەڭگۈ قالىدۇ، دەپتىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆمۈرۈمدە بىر ياخشىلىق قالدۇراي دىگەن نىيەت بىلەن ياخشىلىق ئىزلەپ كېتىۋاتىمەن، — دەپتۇ ئىشەك.
يالغۇز قېلىپ زېرىككەن قوشقارغا بۇ سوز ناھايىتى يېقىپ كېتىپتۇ - دە:

— سىزنىڭ بۇ سەپىرىڭىزگە مەنمۇ ھەمرا بولسام، — دەپتۇ.

— بولىدۇ، لېكىن ئوزۇغۇڭنى قانداق قىلىسەن؟

— مېنىڭ ئوزۇغۇم قەيەرگە بارسام تېپىلىدۇ، — دەپتۇ قوشقار.

بۇ ئىككى دوست يولغا چۈشۈپتۇ. يولدا بۇلارغا بىر خوراز، بىر كىرپە قوشۇلۇپتۇ. بۇ تۆت دوست بىر كۈنى چولدە كېتىپ بارسا ئالدىدىن ئېچىقاپ كەتكەن بىر بورە قولاقلىرىنى دىڭگايتىپ چىقىپ قاپتۇ. بورىنى كورۇپ بۇلارنىڭ ئەرۋايى ئۇچۇپتۇ.

— سىلەر يوشۇرۇنۇڭلار، — دەپتۇ ئىشەك دوستلىرىغا ۋە ئوزى يول ئۈستىدە تۇرۇپتۇ. قوشقار بىر قورام تاشنىڭ كەينىگە، خوراز بىر ياغاچنىڭ ئۇچىغا چىقىۋاپتۇ. كىرپە بولسا بىر توشۈككە كىرىپ موكۇنۇپتۇ.

ھېلىقى ئاچكوز بورە ئۇدۇللا ئىشەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ:

— نەگە ماڭدىڭلار، ئىشەك؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سەپەرگە.

— بالدۇرراق چىقساڭلارچۇ بۇ سەپەرگە. سىلەرنىڭ

كىچىكىشىگىلار مېنى بەك قىينىدى. سىلەر ئۈچىرىمىساڭلار ئاچلىقتىن بۈگۈن ئۆلۈپ قالاتتىم. ھەممىڭ ياخشى. سىلەرنى «خۇدا» يەتكۈزدى، — دەپ خوشال بولۇپ كېتىپتۇ بورە. ئىشەك بىچارە نىمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قاپتۇ.

— قېنى سىلەر تىوت ئىككەنسىلەر، ئاۋال بىرىنى چىقىرىپ بەرگىن، بىر - بىرىدىن يەي، — دەپتۇ بورە.

ئىلاجىسىز قالغان ئىشەك بىر تەرەپتىن قورقىسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن غەيرەتلىنىپ:

— بوپتۇ، ئاۋال مېنى يەڭ. لېكىن تولا قورقۇتماستىن يەڭ. ئۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ئارقامنى قىلىپ، پۇتۇمنى كې-رىپ بېرىمەن، شۇ تەرىپىمدىن كېلىپ قوسىقىمنى يېرىپ يەڭ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بورە ئىشقىلىپ يېسەم بولىدۇغۇ، دەپ ئويلاپتۇ-دە:

— قېنى قانداق تۇرۇپ بېرىسەن؟ تۇرە. چاپسان! — دەپتۇ.

ئىشەك ئۆز ۋەدىسى بويىچە ئارقا ئىككى پۇتىنى كېرىپ بېرىپتۇ. بورە كېلىپ ئىككى پۇتىنىڭ ئارىسىدىن كىرىپ چىشلەي دېگەن ئىكەن، ئىشەك بورىنىڭ بوينىنى مەھكەم قىسىۋېلىپ قاتتىق ھاڭراشقا باشلاپتۇ. قوشقار يۈگۈ-رۈپ كېلىپ بورىنىڭ بىقىنلىرىغا ئۈسكىلى تۇرۇپتۇ، ياغاچقا چىققۇالغان خوراز «ق - ق قىق، ق - ق قىق!، تاياقنىڭ ئۇزۇنىنى كېسەيمۇ، قىسقىسىنىمۇ، يوغىنىنىمۇ-ئىنچىكىسىنىمۇ؟» دەپ شاختىن - شاخقا سەكرەپتۇ. كىرپە بولسا، تۇشۇكتە تۇرۇپ:

— مانا ھازىر چىقىمەن، بىخ-بىخ! مانا ھازىر چىقىمەن، بىخ-بىخ! ھازىر چىقىپلا يامان قىلىمەن، تېرەڭنى تاسما، گۆشۈڭنى ئاسما قىلىمەن، بۇنى قويۇپ بەرمە، چىڭ تۇت! — دەپ ۋاقىراپ بېرىپتۇ.

ئېشەكنىڭ قىسمىشى، توشقاننىڭ ئۆسۈشى، خوراز بىلەن كىرپىنىڭ ۋاقىراشلىرىدىن ئەرۋايى ئۇچقان بۆرە ئاران قۇتۇلۇپ، بىر پۇتىنى سۆرەپ، تىلىنى چىقىرىپ، شولگىيىنى ئېقىتىپ ئارقىسىغا قارىماي قېچىپتۇ.

بورىدىن ئۆز جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغان بۇ تۆت دوست: «دۇنيادىكى ھەممە ياخشىلىقنىڭ ياخشىسى بىرلىك ئىكەن. بىز ئەمدى ئايرىلماس دوستلاردىن بولايلى!» — دېيىشىپ، باشقىدىن چىن دوست بولۇشۇپ دۇنيادىن ئۆتكەن ئىكەن.

مۈشۈك بىلەن تۆمۈچۈق

مۈشۈك بىلەن تۆمۈچۈق ئۇچرىشىپ قاپتۇ. مۈشۈك دەرھال دوستلۇقتىن گەپ ئېچىپتۇ:

— قەدىرلىك دوستۇم، كۆينىڭنىڭ نىمە دىگەن چىرايلىق، مەن خېلى يىراقتىن سىنىڭ يېقىملىق ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ كەلدىم، — دەپتۇ كۈلۈپ، — بىر دەم سايرىغىنا!

لېكىن، تۆمۈچۈق ئېھتىيات قىلىپ مۈشۈككە بەك يېقىن كەلمەپتۇ. كەچ بولۇپ ئايرىلىدىغان چاغدا:

— بۇرادەر، سەن ئىمىدىگەن ياخشى، بۇندىن كېيىن پات-پات كۆرۈشۈپ تۇرايلى، — دەپتۇ مۈشۈك.

ئەتىسى ئۇچراشقاندا:

— ئاغىنە، بىزنىڭ دوستلۇغىمىز نەقەدەر چىڭ-ھە! سەن تارتىنماي يېقىن كېلىپ سايراپ، ئۇسۇل ئويناپ بەرگىن، — دەپتۇ مۈشۈك كۈلۈپ، — قارىغىنا، مەنمۇ ئۇسۇل ئوينايمەن!

تۆمۈچۈق مۈشۈكنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ يېقىنراق كەلگەن ئىكەن، مۈشۈك كاپ قىلىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ.

تۆمۈچۈق ئۆلەر چېغىدا:

— دۈشمەننىڭ تاتلىق سۆزلىرىگە ۋە بەرگەن ۋەدىسىگە ھەرگىز ئىشەنگىلى بولمايدىكەن، — دەپتۇ.

كالا بىلەن ئۆشكە

كالا ئەتىگەندىن كەچكىچە ساپان تارتىپ هارغان هالەتتە قايتىپ كەپتۇ. كالىنىڭ ئىگىسى بىر ئوقۇرغا سامان، يەنە بىر ئوقۇرغا قوناق بىلەن ئارپا ئارىلاشتۇرۇلغان بوغۇز سېلىپ بېرىپتۇ. بۇ ئېغىلدا يەنە بىر ئۆشكىمۇ ياشايدىكەن.

كالا بوغۇزدىن بىر كاپام يەپ تۇرۇشىغا:

— هەي ئاغىنە، — دەپتۇ ئۆشكە ساقال سىلكىپ. — مەن ئورۇقلاپ كېتىۋاتىمەن هەم ئاشقازىنىممۇ ناچار، ئاغىنىلىقنىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن بوغۇزنى ماڭا بېرىپ، سەن ساماننى يېسەڭ.

— ماقۇل، — دەپتۇ كالا.

بۇ ئادەت هەر كۈنى تەكرارلىنىدىغان بوپتۇ. ئۆشكە كۆڭلىدە: «كالىنى راسا باپلىدىم» دەپ خوشال بولۇپ يۈرۈپتۇ.

هويلىدىكى توخۇ، ئۆدەك، توشقانلارغا:

— كالىنىڭ بويى ئېگىز بولغىنى بىلەن ئەقلى يوق، كالۋا نەرسىكەن، — دەپتۇ ئۆشكە، — مەن ئۇنى راسا ئەپلىدىم، هەر كۈندىكى بوغۇزنى مەن يەپ، كالىغا سامانىنىلا بېرىدىمەن.

— ۋاي تۇۋۇدېيەي، — دەپتۇ ۋاقىلداق مىكىيان، —

كالا بىر دوت ئىكەنغۇ!

ئاخشىمى كالا ئىشتىن قايتىپتۇ. تۇخۇ، ئۆردەك، توشقانلار ماراپ تۇرۇپ، ھەقىقەتەن ئۆشكىنىڭ بوغۇزنى، كالىنىڭ سامانىنى يەۋالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇ ئىش ھەممىگە پۇر كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مىكىيان كۈندە ۋاقىلداپ، كالىنى مازاق قىلىدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى كالا ئىشتىن قايتىۋېتىپ بۇنى ئاڭلاپ قاپتۇ.

— ھۇ، پىتنىخور شەيتان، سەن قارانىيەتنى ئەمدى چۈشەندىم! — دەپتۇ كالا، — بوغۇزنى مەن يەيمەن!

ئۆشكە لام-جىم دېيەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. كۈندە بوغۇز يەپ ئۆگىنىپ قالغان ئۆشكىنىڭ گېلىدىن سامان ئۆتمەپتۇ. ئەتىگىنى ئىگىسى قارىغىدەك بولسا، ئۆشكىنىڭ قورسىقى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن. بۇنى كۆرۈپ:

— ئاپلا! — دەپتۇ ئىگىسى، — ھوي، ئانىسى، ئىش چاتاق، ئۆشكە بىر نېمە يەپ بولۇپ قاپتۇ. ئوبدانلا سەمرىپ قالغان ئىدى، ئەتتەك! پىچاقنى ئېلىپ چىق! ئورۇقلاپ كەتمىسۇن يەنە، تېزرەك سويۇۋېتەي!

ئۆشكىنى بوغۇزلىغان ھامان مىكىيان ئۆگزىگە چىقىپ:

— ۋاق-ۋاق-ۋاقىق!

ئۆشكە ئۆلدى يېغى چىق! دەپ ۋاقىلداشقا باشلاپتۇ.

ئانار

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. بىر ياز كۈنى ئۇ ئوۋغا چىقىپتۇ. كۈن ئىسسىق بولغانلىقتىن، ئۇسساپ كېتىۋاتقاندا بىر خاراپ باغ ئۇچراپتۇ. پادىشا ئۇسسۇلۇق تېپىشقا ئالدىراپ باغ ئىگىسىنىڭ ئىشىگىگە كېلىپ ئاتتىن چۈشمەيلا:

— ئۆيدە كىم بار؟ — دەپ ۋاقىراپتۇ.

— مەن، — دەپ بىر بوۋاي چىقىپتۇ.

— ئۇسسۇلۇقنى قاندۇرغىدەك بىر نەرسەڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بار تەقسىر، — دەپ ئىككى تال ئانارنى ئەپچىقىپ بېرىپتۇ بوۋاي. پادىشا ئانارنى يەپ بولغاندىن كېيىن: «مەن بۇ يۇرتنىڭ پادىشاسى تۇرسام، مۇنداق تاتلىق ئانار مېنىڭ بېغىمدا يوق، بىر گادايىنىڭ بېغىدا بولۇشى ماگانومۇس ئەمەسمۇ؟ توختا، بۇ ئانارنى بېغىمغا كۆچۈرۈپ ئېلىپ كېتەي!» دېگەن ئويغا كەپتۇ-دە، يەنە ئانار تەلەپ قىپتۇ. باغۋەن ئىلگىركى ئانارىدىن يەنە ئىككىنى ئەپچىقىپ بېرىپتۇ، پادىشا ئانارنى بىرلا چىشلەپ، ۋاي-ۋايلاپ غەزەپ بىلەن:

— نېمىشقا ھېلىقى ئاناردىن ئېلىپ چىقمىدىڭ؟ — دەپتۇ بوۋايغا.

— يوغسۇ، تەقسىر، بايا ئۇزلىرى يىگەن ئانارلاردىن ئېلىپ چىقتىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بوۋاي.

— ئۇنداق بولسا، ئالدىدا يىگەن ئانارنىمىشقاتاتلىق، بۇ نىمە ئۇچۇن ئاچچىق؟

— مېنىڭدە زادىلا بىر تۇپ ئانار بار، ھەر ئىككىسى قېتىم ئېلىپ كەلگىنىم شۇ ئانارلاردىن.

— يالغان ئېيتمىساڭچۇ؟ — دەپتۇ پادىشا غەزىۋىگە چىدىماي.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ بوۋاي، — ئەيىپ بىزدە ئەمەس، پادىشايىمىزدا، پادىشانىڭ نىيىتى بۇزۇلغان.

— سەن نەدىن بىلىسەن؟

— پادىشانىڭ نىيىتى بۇزۇلسا، ھەرقانداق تاتلىق نىمە ئاچچىق تۇيۇلىدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بوۋاي.

پادىشا بوۋاينىڭ دانىشمەنلىكىگە ھەيران قېلىپ، ئۇزىنىڭ نىيىتىنى ئۇزگەرتىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

✤✤✤✤✤◁*▷✤✤✤✤✤

كۈن ۋە ھەسەن — ھۈسەن

بىر كۈنى يامغۇردىن كېيىن كۈن چىقىپتۇ. شۇ زامان ئاسماندا يەتتە خىل رەڭدە ھەسەن-ھۈسەن پەيدا بولۇپتۇ. ھەسەن-ھۈسەنگە قارىغان ھەربىر كىشىنىڭ ھەۋىسى كەپتۇ. ھەسەن-ھۈسەن ئۆزىچە: «مەن كۈندىنمۇ چىرايلىق» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ كۈن:

— توغرا، سەن چىرايلىق. ئەمما، مېنىڭسىز سەن بولمايسەن! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەسەن-ھۈسەن مەسخىرىلىك كۈلۈپتۇ. كۈننىڭ غەزىۋى كەپتۇ-دە، بۇلۇتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، مۈكۈۋاپتۇ. ھەسەن-ھۈسەن دەرھاللا ئۆز-ئۆزىدىن يوقاپتۇ.

توخۇ، سۈسەر ھەم چاشقان

توخۇ، سۈسەر ھەم چاشقان بىللە ياشايدىكەن. كۈن-لەردىن بىر كۈنى توخۇ ئازراق بۇغداي تېپىپ خۇشاللىقىدا:
— بۇغداي تاپتىم، بۇغداي تاپتىم، ئەمدى ئۇن تارتىمىز كېرەك. خوش، بۇغداينى كىم تۈگمەنگە ئېلىپ بارىدۇ؟ — دەپتۇ.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ سۈسەر.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
توخۇ بۇغداينى ئۆزى تۈگمەنگە ئېلىپ بېرىپ، ئۇن تارتىپتۇ.
— ئۇننى ئۆيگە كىم ئېلىپ بارىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ سۈسەر.
توخۇ ئۇننى ئۆيگە ئۆزى ئېلىپ كەپتۇ.
— كىم خېمىر يۇغۇرىدۇ؟ — دەپ سوراپتو توخۇ.
— مەن يۇغۇرمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن يۇغۇرمايمەن، — دەپتۇ سۈسەر.
خېمىرنى توخۇ ئۆزى يۇغۇرۇپتۇ.
— تونۇرغا ئوتنى كىم سالىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن سالمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن سالمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.
توخۇ تونۇرغا ئوتنى ئۆزى ساپتۇ.
— نانني كىم ياقىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.
— مەن ياقمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن ياقمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.
نانني توخۇ ئۆزى يېقىپتۇ. ئاندىن قىپ-قىزىل بولۇپ پىشقان توقاچلارنى داستىخانغا قويۇپ:
— بۇ نانلارنى كىم يەيدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.
— مەن! — دەپتۇ چاشقان.
— مەن! — دەپتۇ سۆسەر ۋە ھەر ئىككىسى يۈگۈرۈپ، داستىخانغا كېلىپ بەداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، ئىشتىھا بىلەن توقاچ يېيىشكە كىرىشىپتۇ.

ھەسەل ھەرىسى بىلەن ئۆرۈك

ھەسەل ھەرىسى چېچەك شىرنىسى يىغىۋېتىپ، چېچەكنى ماختاپتۇ:

— ئوھوي! چېچەك قىز، سىز نېمە دېگەن چىرايلىق ۋە سېخى! بىزگە شۇنچە كۆپ شىرنە بەرگەنلىكىڭىزگە رەھمەت!

چېچەك قىز خۇشاللىقتىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

— ئەسلىدە رەھمەتنى ماڭا ئېيتىشىڭىز كېرەك ئىدى! — دەپتۇ يوپۇرماق، — چۈنكى مەن ئوزۇقلۇق ماددىلارنى ئىشلەپ يېتىشتۈرۈپ بېرىۋاتقاچقا، چېچەك شۇنداق چىرايلىق ئېچىلغان!

— ياقەي! — دەپتۇ دەرەخنىڭ غولى، — رەھمەت ماڭا تەئەللۇق، چۈنكى مەن ھەر كۈنى نۇرغۇنلىغان ئوزۇقلۇق ماددىلارنى يەتكۈزۈپ بەرگەچكە چېچەك شۇنداق چىرايلىق ئېچىلغان!

— نائىنساپ! — دەپ ۋاقىراپتۇ يىلتىز، — ئەسلىدە رەھمەتنى مەن ئېلىشىم كېرەك. لېكىن، چېچەك، يوپۇرماق ۋە غول ھەممىڭلار ئۆزەڭلارنى ماختاشتىن باشقىنى بىلمىدىڭلار.

ئارىدىن بىر ئاز جىمجىتلىق قاپلاپتۇ. ھەسەل ھەرىسى ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ.

— مەن ھەر كۈنى، — دەپتۇ يىلتىز، — نۇرغۇنلىغان سۇ تەركىۋى ۋە ئوزۇقلۇق ماددىلارنى تۇپراقتىن ئۆزەمگە سۈمۈرۈپ، ئاندىن بۇ نەرسىلەرنى شاخ ۋە يوپۇرماقلارغا

ماڭغۇزۇپ بېرىمەن. لېكىن، شۇنداقتىمۇ تۆھپىنىڭ ھەممە-
سىنى ئۆزەمنىڭ قىلىۋالمايمەن. چېچەكنىڭ ئېچىلىشى،
مېۋىنىڭ تاتلىق پىشىشىدا ھەممىمىزنىڭ ھەسسىمىز بار.

— بەللى-بەللى! ئەمدى چۈشەندىم، بىر تۈپ دەرەخ-
نىڭ ھەممە ئەزالىرىنىڭ ئۆزىگە خاس تۆھپىسى بار ئىكەن
ئەمەسمۇ! — دەپ خۇشاللىغىدىن ئۇسۇل ئويناپ، چېچەك
شىرنىسى يىغىشقا كىرىشىپتۇ ھەسەل ھەرىسى.

كىرپە بىلەن توشقان

بىر كۈنى توشقان كىرپىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— سېنىڭ جۇۋاڭ قانداق يامان، ساپلا تىكەن، مېنىڭ بولسا يۇمشاق مامۇقتەك، — دەپ ماختىنىپتۇ. كىرپە:

— يامان بولسىمۇ، مېنىڭ جۇۋام ئىت بىلەن بۆرىدىن ساقلايدۇ، سېنىڭ ياخشى جۇۋاڭ سېنى شۇنداق ساقلىيالامدۇ؟ — دەپ سوراپ تۇرۇشىغا، بىر بۆرە جاڭگالدىن چىقىپ كەپتۇ. توشقان قورققىنىدىن ئوقتەك چېپىپ، چاتقاللار ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. شۇندىن كېيىن توشقان:

— ھە! مېنى ساقلايدىغان جۇۋام ئەمەس، پۇتۇم ئىكەن-دە! — دەپ خاتاسىنى چۈشىنىپتۇ.

تۈلكە بىلەن چۈجە

بىر چۈجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزەينەك تاقاپ، ئۇچىسىغا خالات كىيىپ دوختۇر قىياپىتىگە كىرىپ، توخۇ كاتىكىگە بېرىپ ئىشىك قېقىپتۇ-دە، ئېچىلغان ئاۋاز بىلەن:

— ئاڭلىشىمچە، بىر چۈجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ، مەن كېسەلنى داۋالىغىلى كەلدىم. مېنى كىرگۈزۈڭلار! — دەپتۇ.

بىر چۈجە ئىشىك ئاچماقچى بولغاندا، باشقا نۇرغۇن چۈجىلەر دەرھال ئۇنى توساپ:

— توختاپ تۇر، بىز ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بېقىپ ئاندىن ئىشىك ئاچايلى، — دەپتۇ.

ئۇلار ئىشىك يوچۇقىدىن قاراپ ئۇچلۇق تۇمشۇق، ئۇزۇن قۇيرۇق بىر مەخلۇقنى كۆرۈپتۇ-دە، «ھوي! بۇ تۈلكە ئەمەسمۇ؟» دېيىشىپ دەرھال ئۇنىڭغا:

— رەھمەت، بىز ھەممىمىز ئىنتايىن ياخشى تۇردۇق. بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىز، ئىشىك ئېچىپ سېنى كىرگۈزگەندىن كېيىنكى بولىدىغان ئەھۋالدىن كۆپ ياخشى! — دەپ جاۋاپ بېرىشىپتۇ.

هورۇن ئېشەك

بىر كىشى ئىككى ئېشەككە يۈك ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. بىر ئېشەكنىڭ يۈكى ئېغىرراق، يەنە بىرسىنىڭ يېنىكرەك ئىكەن. ئېشەكنىڭ بىرسى يەنە بىرسىدىن ياردەم سوراپ:

— ئاكا، بولالمىدىم، بىر ئاز ياردەم قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

— نېمە كاردىم، — دەپتۇ يەنە بىر ئېشەك، — مەن كېتىۋېرىمەن.

شۇنداق قىلىپ، يۈكى ئېغىر ئېشەك ھېرىپ ھالسى قالماي، ئاخىرى ئۆلۈپ قاپتۇ.

ئېشەكنىڭ ئىگىسى يۈكنىڭ ھەممىسىنى بىرلا ئېشەككە ئارتىپتۇ.

«ھورۇن ئېشەكنىڭ يۈكى ئېغىر» دېگەن تەمسىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

تۈلكە بىلەن غاز

تۈلكە ئاشخانا ئېچىپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ئوقىتى كۆڭۈلدىكىدەك بولماپتۇ. تۈلكە خېرىدار كۆپەيتىش ئۈچۈن بىر ھىلە ئويلاپ چىقىرىپتۇ-دە، ئاشخانىنىڭ ئىشىك بېشىغا: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ ئېلان چاپلاپ قويۇپتۇ. كەچقۇرۇن كوچىدا كېتىۋاتقان غازنىڭ كۆزى ئاشخانا ئالدىغا ئېسىلغان «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دېگەن خەت يېزىلغان يوغان ۋىۋىسكىغا چۈشۈپتۇ ۋە كۆڭلىگە دەرھال «ئەتە كېلىپ قوساقنى راسا بىر تويغۇزۇۋالاي» دېگەننى پۈكۈپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ. غاز ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇپتۇ.

خوجايىن تۈلكىۋاي جۇلدۇر كىيىملىك غازنىڭ باش-ئايىغىغا قاراپتۇ ۋە:

— تاماققا ھەق تۆلىگىدەك بىر نىمىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نىمە؟ بۈگۈن تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدىغان كۈنغۇ؟ — دەپتۇ غاز.

— نەدىكىنى، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ قاراپ بېقىڭ، — دەپتۇ تۈلكە.

غاز ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ۋىۋىسكىدىكى «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ يېزىلغان

خەتنى كورۈپتۇ. تۈلكە قۇۋلۇق بىلەن:
— بۈگۈن ئەمەس، ئەتە! — دەپتۇ.
غاز ئۆزىنىڭ "الدانغانلىقىنى چۈشىنىپ:
— ئەمدى ئۇقتۇم، بۈگۈن مەڭگۈ كەلمەس ئەتە ئىكەن-
غۇ! — دەپتۇ.

پادشا بىلەن چۈمۈلە

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتۈپتىكەن، بۇ پادىشا ئۆزىنى«دۇنيادا مېنىڭدەك ئەقىل-پاراسەتلىك ۋە سەزگەن ئادەم يوق» دەپ ئويلايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بىر قىسىم لەشكەرلىرى بىلەن شىكارغا چىقماقچى بوپتۇ. قۇرۇت-قوڭغۇز، چۈمۈلىلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ: «ئون كۈنگىچە سىرتقا چىقمىسۇن. ئەگەر [illegible] ئاتلىرىمنىڭ ئايىغى ئاستىدا دەسسىلىپ [illegible]» دەپ خەۋەر قىپتۇ. بۇ خەۋەرنى چۈمۈلىلەر [illegible]لاپ، [illegible]نى بىر كۈن مېھمان قىلىپ، ئاندىن يولغا [illegible] ئەلچى بولۇشۇپتۇ.

[illegible] چۈمۈلىلەرنىڭ يول توسۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

— [illegible] نېمە گەپ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— [illegible] پادىشاھى ئالەم، جانابلىرىنى ھوزۇرىمىزدا بىر [illegible] مېھمان بولۇپ كېتەمدىكىن دەپ ئالدىلىرىغا [illegible]، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ چۈمۈلە پادىشاسى.

— [illegible]، ئەخمەق، بىزغۇ قونارمىز، شۇنچە ئادەم بىلەن [illegible] يېمەك-ئىچمىكىنى ئويلاپ بېقىشمىدىڭمۇ؟ — [illegible] قىلىپ كۈلۈپتۇ پادىشا.

— [illegible] بىلمىدۇق، ئويلىمىدۇق. ئەمگەكچىمىز بىلەن باياشات [illegible] قىلايمىز پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ چۈمۈلە.

بۇ جاۋاپنى ئاڭلىغان پادىشا «رىسقىلارنى خۇدا يەم بېرىدۇ» دېگەن بولساڭ، مېنى يەڭگەن بولاتتىڭ. شۇنچە ئادەم ۋە ئۇلاقلارنىڭ يېمەك-ئىچمىكىگە ئەمگىكىڭ بىلەن جاۋاپ قىلالىغىنىڭنى كۆرەرمىز، دەپ بىر كۈن مېھمان بولۇپ كېتىشكە ماقۇل بولۇپتۇ.

چۈمۈلە پادىشاسى ھەربىر چۈمۈلىنىڭ بۇگۈنكى مېھمانلارغا ئاتاپ بىر تالدىن نانىنىڭ ئۇۋۇغى، بىر تالدىن سۇلۇ، بىر تالدىن ياۋا بىدە ئېلىپ كېلىشىنى بۇيرۇپتۇ. چۈمۈلىلەر تاپشۇرۇقنى بىردەمدە ئورۇنلاپ بوپتۇ. نان، بىدە، سۇلۇلارنى يىغىپ، دۆۋە-دۆۋە قىلىۋېتىپتۇ. بۇ يىغىلغان نەرسىلەرنى لەشكەر ۋە ئات-ئۇلاقلار بىر كۈن يەپ ئاران يېرىملاشتۇرۇپتۇ. پادىشا بۇنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئۆزىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن سوئال قويۇپ يەڭمەكچى بوپتۇ. ئۇ چۈمۈلە پادىشاسىنى چاقىرىپ:

— ھەي چۈمۈلە، سېنىڭ بېشىڭ نىمانچە يوغان؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بېشىمدا ئەقلىم تولا. — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ چۈمۈلە.

— بېلىڭ نىمانچە ئىنچىكە؟

— چوڭ ئىشلارغا بېلىمنى مەھكەم باغلىغانمەن.

— ئۇنداق بولسا، قۇيرۇق تەرىپىڭ نىمانچە يوغان؟

— كۈچ-قۇۋۋىتىم جىق.

پادىشا بۇ جاۋاپلارغا قايىل بولۇپ، يەنە باشقا سوئال تېپىپ بېرەلمەپتۇ-دە، شۇ خىجالەتچىلىكتە شىكارغىمۇ چىقماي ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كېتىپتۇ.

بىغەم كىشى

بۇرۇنقى زاماندا ئۆتكەن بىر كىشى دائىم: «باشقىلارنىڭ ئىشى بىلەن كارىڭ بولمىسۇن» دەيدىكەن. شۇڭا باشقىلار ئۇنىڭغا «بىغەم» دەپ لەقەم قويۇپتۇ.

بىر كۈنى ئۇ بازاردىن بىر خالتا گۈرۈچ ئېلىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. يول ئۈستىدە ئۇنىڭ خالتىسى تېشىلىپ [illegible]ۈرۈچ توكۈلۈشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدە كېلى[illegible] [illegible]نىسى ئۇنىڭدىن:

— [illegible]شقىلارنىڭ ئىشىغا كوڭۈل بولۈش كېرەكمۇ — [illegible]ەپ سوراپتۇ.

— باشقىلارنىڭ ئىشى بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، — [illegible]ۋاپ بېرىپتۇ بىغەم.

[illegible] هازا يول يۈرگەندىن كېيىن، خالتىدىكى گۈر[illegible] يېرىمى يەرگە توكۈلۈپ بوپتۇ. بۇنى كورگەن [illegible]:

— كوڭۈل بولسەڭ ئىگىسىگە پايدا بولىدۇ. بۇنداق [illegible]ا كوڭۈل بولۈش كېرەكمۇ - يوق؟ — دەپ يەنە [illegible]

— [illegible]وزەڭگە پايدىلىق بولمىغان ئىشقا كوڭۈل بو[illegible] قىلىسەن؟ — دەپتۇ بىغەم.

ئۆيگە ئاز قالغاندا خالتىدىكى گۈرۈچنىڭ تەگدىن تولىسى تۆكۈلۈپ بوپتۇ. بۇنى بىلىپ ئەرۋايى ئۇچقان بىغەم، خوشنىسىنى ئەيىپلەپ:

— گۈرۈچنىڭ تۆكۈلۈۋاتقانلىغىنى كورۈپ، نىمە ئۈچۈن ماڭا ئېيتىپ قويمىدىڭ؟ — دەپتۇ.

خوشنىسى ئۇنىڭ ئوز سوزى بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ:

— ئوزەڭگە پايدىسى بولمىغان ئىشنى ساڭا ئېيتىپ نىمە قىلاتتىم، — دەپتۇ.

قىزغانچۇق خوشنىلار

ئۆتكەن زاماندا ئىككى قىزغانچۇق خوشنا بولغان ئىكەن. بىر كۈنى بىرسى بالىسىنى ئەۋەتىپ خوشنىسىدىن بولقا سورىتىپتۇ. خوشنىسى بالىدىن:

— تومۇر مىق قاقامسىلەر ياكى ياغاچ مىقمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تومۇر مىق، — دەپتۇ بالا.

— ھىم، تومۇر مىق دەڭ، — دەپ غۇدۇراپ، پىشانىسىنى سىلاپ، يۈزلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپتۇ، — دادىڭىزغا ئېيتىڭ، جېنىم بىلەن بېرىپ تۇراتتىم، بىراق، بولقىنى ئاكام ئېلىپ كەتكەن ئىدى.

بالا قايتىپ كېلىپ، ھەممە گەپنى دادىسىغا ئېيتقان ئىكەن، ئۇ:

— شۇنداق قىزغانچۇق ئادەملەرمۇ بار-ھە؟! بولقا ئېگىلىپ كېتىدۇ، دەپ بەرمەپتۇ-دە، ئەبلەخ! مەيلى، ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ بولقىسىنى ئىشلەتمەي باشقا ئىلاج يوق. ئۆزىمىزنىڭكىنى ئاسراپ، ئۇلارنىڭ بولقىسىنى ئىشلىتەي دېۋىدىم، بولماي قالدى، — دەپتۇ غەزەپلىنىپ.

پادىشانىڭ ساز تاللىشى

بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. بىر كۈنى كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ نەغمە ـ ناۋا ئاڭلىماقچى بوپتۇ. زىياپەت باشلىنىپ، سازەندىلەر ئەمدىلا سازلىرىنى تەڭشەشكە كىرىشكەندە پادىشا «چېلىڭلار، چېلىڭلار!» دەۋېرىپتۇ. سازەندىلەر:

— پادىشاھى ئالەم، ساز دېگەن نازۇك نەرسە، قائىدە بويىچە سازلاپ چالىلى، — دېسە، پادىشانىڭ ئاچچىقى كېلىپ، جاللاتلىرىغا:

— كېپىمگە كىرمىگەن سازەندىلەرنىڭ ھەممىسىنى دارغا ئېسىڭلار، — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. ئارقىدىنلا ۋەزىرلەرگە يەنە سازەندە چاقىرتىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

— تەقسىر، ئەمدى شەھەردە سازەندە قالمىدى، — دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر.

— تاپالمىساڭلار كاللاڭلار ئېلىنىدۇ! — دەپ ھۆكۈم قىپتۇ پادىشا.

ۋەزىر، ئاتارمەن ـ چاپارمەنلەر «شەھرى ئەزىم بولغاندىن كېيىن ئىزلەپ كۆرەيلى» دېيىشىپ ئارىلاپ يۈرگەندە، بىر ئۆيدىن «جىغ ـ جىغ، ۋىق ـ ۋىق» قىلغان ئاۋاز چىقىپتۇ. كىرىپ قارىسا بىر كىگىزچى يۇڭ ئېتىۋاتقان ئىكەن.

— ھەي، — دەپتۇ چاپارمەنلەر، — مۇنۇ سازنىڭنى دەرھال ئېلىپ بېرىپ ئورددىدا چېلىپ بەرگىن.

— تەقسىر، بۇ ساز ئەمەس.

— بىلمەيمىز، شۇنى ئورددىدا چالىسەن، مۇشۇ يەردە قانداق چالغان بولساڭ شۇنداق چالغىن.

بىچارە كىگىزچى قورققىنىدىن ئارتۇق گەپ قىلالماپتۇ. ئورددىغا بارسا، دەرۋەقە پادىشا ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇرغان ئىكەن. كىگىزچى دەرھال ھېلىقى يۇڭ ئاتىدىغان نەرسىسىنى بىر بۇلۇڭغا ئورنىتىپ ھە دەپ «چىڭلىش» قا باشلاپتۇ.

قۇلىقىنى تولغايمەن، تارىنى تەڭشەيمەن دەپ كىشىنىڭ ۋاقتىنى ئالمايدىغان بۇ «كارامەت ساز» غا ھەيران بولغان پادىشا، خۇشاللىقىدا تىزلىرىغا ئۇرۇپ، قاقاقلاپ كۈلگىنىچە:

— بارىكاللا، ياخشى ساز، كامالەتكە يەتكەن سازەندە مانا مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك، بۇ كىشىگە «ئوردا سازەندىسى» دەپ نام بېرىڭلار، — دەپتۇ.

◁⊛⊛⊛⊛⊛⊛⊛⊛⊛⊛⊛▷

باي بىلەن دىخان

بۇرۇنقى زاماندا بىر چوڭ باي بار ئىكەن. ئۇ دائىم خۇدادىن «ئاسان دۇنيا بەرسەڭ ئالىمەن، جاپا چېكىشتىن ئۆزەڭ ساقلا» دەپ تىلەيدىكەن ۋە ئەيش-ئىشرەت، كەيپ-ساپا بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۆز كوڭلىنى كوتىرىش ئۈچۈن ئوۋ ئوۋلاشقا كېتىۋېتىپ، چولدە يەر ھەيدەۋاتقان بىر قاۋۇل دىخانغا يولۇقۇپتۇ. باي ئۇنى قولغا چۈشۈرمەكچى بولۇپ، ئىچىدە بىر شۇملۇقنى ئويلاشقا كىرىشىپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا قوشنىڭ چىشى بىر نەرسىگە قاتتىق ئۇرۇلۇپتۇ. دىخان شۇنداق قارىسا قوشنىڭ ئىزىدىن يوغان بىر كوزا كورۇنۇپتۇ. ئېلىپ قارىسا لىپمۇ-لىق ئالتۇن ئىكەن. بۇنى كورگەن باي كوڭلىدە «تىلىگىم ئىجاۋەت بولدى» دەپ خوشاللىقتىن تېرىسىگە سىغماي قاپتۇ ۋە ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرغان دىخانغا:

— ھەي، بۇ مېنىڭ ئاتا-ئانامدىن مىراس قالغان يەر، ساڭا بۇ يەرنى ھەيدەشكە كىم رۇخسەت بەردى؟ سەن ئوغرى بۇ يەرنى ھەيدەپ كومۇپ قويغان ئالتۇنۇمنى ئوغرىلىماقچىمىدىڭ؟ — دەپ دىخانغا ئېسىلىۋاپتۇ. دىخان:

— ئۆزەڭنى خار قىلغىچە كۆچۈڭنى خار قىل دەپ-

تىكەن، ھەرنىمە قاپسام ئوز كۆچۈم بىلەن تاپاي، — دەپ
كوزنى ئالتۇن بىلەن بايىنىڭ خۇرجۇنىغا سېلىپ بېرىپتۇ.
خوشاللىقتىن بايىنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ، دەر-
ھال ئويىگە قايتىپتۇ-دە، ئىچكىرى قازناققا كىرىپ، ئە-
شىك - توڭلۇكنى مەھكەم ئېتىپتۇ ۋە خۇرجۇنىنىڭ ئىزمە-
سىنى شۇنداق يېشىشىگە ئۇنىڭ ئىچىدىكى كوزدىن مە-
غىلداپ ھەرىلەر ئۇچۇپ چىقىپ، بايىنىڭ باش-كوزنى
چېقىپ، قاپاقتەك ئىششىتىۋېتىپتۇ. باي مىڭ تەسلىكتە ئوي-
دىن قېچىپ چىقىپتۇ-دە، ئادەملىرىگە كوزنى كوتەرگۈ-
زۇپ دىخاندىن ئوچ ئالماقچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ
دىخانىنىڭ ئويىگە كېلىپ، ئوگزىگە چىقىپ «مېنى چاق-
قان ھەرە سېنىمۇ چېقىپ باقسۇن» دەپ، توڭلۇكتىن
توكۇپتۇ.

دىخان ئويدە ئىكەن، قارىسا توڭلۇكتىن ئالتۇن-كۈ-
مۇشلەر جاراڭلاپ چۈشۈپ ئويىنى لىق تولغۇزۇپتۇ. بۇنىڭ
بىلەن دىخان ناھايىتى ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. ھا-
رام تاماق باي بولسا، ھەرە چاققان بەدىنىنىڭ ئاغرى-
شىدىن ساقىيالماي ئولۇپتۇ.

ئاچكوز

زامان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ بولغان چاغلارنىڭ بىرىدە، بىر ھالنى ئىككى، بىر پۇلنى ئۈچ قىلغىچە جىبنى سىقىراپ، كوزىدىن ياش ئېقىپ تۇرىدىغان سوپى دىگەن بىر باي بولغان ئىكەن. ئۇنىڭ قېپىنانىسىنىڭ گوھەر تۇغىدىغان توخۇسى بار ئىكەن. تەلىيىگە قېپىنانىسى ئولۇپ كېتىپ، گوھەر تۇغىدىغان توخۇسى ئۇنىڭ بىردىن-بىر قىزىغا — سوپىنىڭ ئايالىغا مىراس بولۇپ قاپتۇ. ئۇ مىكىيان ئادىتى بويىچە كۈندە بىردىن گوھەر تۇخۇم تۇغۇپ بېرىدىكەن. باي بۇ گوھەرنى سېتىپ، دۇكان ئېچىپتۇ ۋە كۈندىن-كۈنگە سودىسى ياخشى بولۇپ، دۇكىنى تۈرلۈك ماللار بىلەن تولۇپتۇ-دە، بارا-بارا بايلار ئىچىدە ئابرويى كوتىرىلىپتۇ.

بىراق باي توخۇنىڭ كۈندە تۇغىدىغان بىر تۇخۇمىغا قانائەتلەنمەي، توخۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق گوھەرنى بىراقلا ئېلىپ، بىردىنلا پۈتۈن دۇنيادىكى ئىسىل غەزنىلىرى بار بايلار قاتارىغا ئۆتۈشنى ئويلاپتۇ-دە، ئايىلىدىن ئوغرىلىقچە توخۇنى سويۇپتۇ، لېكىن، مىكىياننىڭ ئىچىدىن باي كۈتكەن گوھەرلەرنىڭ بىرىمۇ چىقماپتۇ.

ئىككى گىجىك

ئۆتكەن زاماندا بىرى ساقى، يەنە بىرى باقى دەپ ئاتىلىدىغان ئاكا-ئۇكا ئۆتكەن بولۇپ، بۇلار بىر-بىرىدىن قېلىشمايدىغان گىجىگلاردىن ئىكەن. ھەر قانداق ئىشتا ئۆزىنىڭ كېپىنى يورغىلىتىپ گىجىگلىق قىلىپ تۇرىدىكەن-دە، ئۇ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالماي زىيان تارتىپ ئولتۇرىدىكەن.

كۆنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ ئىككىسى يىراق بىر شەھەرگە سەپەرگە چىقىپتۇ. قونىدىغان يەردە سېلىپ يېتىش ئۈچۈن ساقى بىر تەگلىمات كىگىزنى، باقى بولسا بىر بورىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىۋاپتۇ. ئۇلار يول داۋامىدا يېتىشماي بىر-بىرىنىڭ گەپلىرىنى رەت قىلىشىپ، ئون قەدەمدە بىر ھورپىيىشىپ، ناھايىتى كوڭۈلسىزلىك بىلەن كۈننى كەچ قىلىپ بىر قونالغۇغا يېتىپ كەپتۇ.

ساقى ئورۇن تەييارلاش ئۈچۈن تۇتۇنۇپ، كىگىزنىڭ ئۈستىگە بورىنى ساپتۇ-دە، باقىغا:

— كەل ئۇخلايلى! — دەپتۇ.

— بۇنداق سالساڭ بورىنىڭ قاتتىقلىقىدا قانداقمۇ ئۇخلىغىلى بولسۇن! بورىنىڭ ئۈستىگە كىگىزنى سال، — دەپتۇ باقى ساقى سالغان ئورۇنغا قاراپ.

— بورىنىڭ ئۈستىگە كىگىزنى سالغاندا، — دەپتۇ ساقى گىجىگلىق قىلىپ، — كىگىزنىڭ تېگەندەك يۇڭى سانچىلىپ جاننى قىيىنىمامدۇ؟ مېنىڭ مۇشۇ سېلىشىم توغرا.

— توغرا بولسا ئۆزەڭ يات، مەن ياتمايمەن، — دەپتۇ باقى ۋە قېيىداشلىق بىلەن ئورۇننىڭ يېنىدىكى داق يەردە خۇيلىنىپ يېتىۋاپتۇ. بۇنى كورگەن ساقى ئۈكىسىنى گەپكە ئۇنىتالمىغانلىقتىن جىلى بولۇپ:

— سەن ياتمىساڭ، مەنمۇ ياتمايمەنغۇ! — دەپ ئۆزىمۇ يەردە يېتىپتۇ.

(يۇقۇرقى مەسەللەرنى مەھەممەت سىدىق تومۇرى، هاجى ئەخمەت توپلاپ رەتلىگەن)

پىل بىلەن خوراز

كۆنلەردىن بىر كۈنى ئاھايىتى يوغان بىر خوراز پىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تەپ‌تارتماستىن ئۇيەر-بۇيەرنى چوقۇپ دان تېرىپ يەپتۇ-دە:

— قى... قى... قىق!! — دەپ قاتتىق قىچقىرىپ قويۇپتۇ.

— نىمانچە ھاكاۋۇر نىمىسەن، ھالىڭغا قارىماي نىمانچە ۋاقىرايسەن؟ كىچىككىنە جېنىڭ بار ئىكەنۇ، ھەممە يەرنى ئاق قويماي چوقۇپ دانلاۋېرىسەنغۇ!؟ تاماقنى سەن كۆپ يەمسەن-مەنمۇ؟ — دەپتۇ پىل غەزەپلىنىپ.

— سېنىڭ بويۇڭ چوڭ بولغان بىلەن مەنچىلىك تاماق يېيەلمەيسەن، — دەپتۇ خوراز دادىللىق بىلەن، — سەندىن مەن خېلىلا كۆپ تاماق يەيمەن!

ئۇلار، «قېنى كىم كۆپ غىزا يەيدىكەن؟» دەپ بەسلىشىپتۇ.

پىل ئاھايىتى كۆپ تاماق يەپتۇ. كېيىن تويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئويغىنىپ قارىسا، خوراز يەنىلا دانلاپ يۈرگەنمىش. پىل يەنە تاماق يېيىشكە باشلاپتۇ. تاماقنى بولۇشىچە يەپ يەنە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

بىر ۋاقىتتا يەنە ئويغىنىپ قارىسا، كەچ بولۇپ

قاپتۇ. ئەمما خوراز تېخىچىلا دان يەپ يۈرگەنمىش ۋە دان تېرىپ يەۋېتىپ پات - پات:

— قى ... قى ... قىق! ... — دەپ قىچقىرىپ قويغىدەكمىش.

— مۇنۇ پىلنىدەك يەپ تويماس ئىكەن - غۇا — دەپتۇ پىل ھەيران بولۇپ، — بۇنداق تويماس جانىۋارنى زادىلا كورمىگەن ئىكەنمەن.

شۇنداق قىلىپ، خوراز پىلنى يېڭىۋاپتۇ ۋە پىلنىڭ ئۈستىگە مىنىپ بىر تاماشا قىلايچۇ، دەپ ئويلاپ پۇررىدە ئۇچۇپ، پىلنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ - دە:

— ... قى ... قى ... ق ... م ... ق!!! — دەپ تېخىمۇ قاتتىق قىچقىرىپتۇ. قورققىنىدىن يۈرىگى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغان پىل قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ:

— ۋايجان! مەن ئولىدىغان بولدۇم، مېنى يەپ قويىدىغان بولدى! — دەپ ۋاقىراپتۇ - دە، قېچىپ ئورمانغا كىرىپ كېتىپتۇ.

خوراز بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ، قاناتلىرىنى قېقىپ:

— قى ... قى ... قىق! — مەن چوڭمىكەنمەن-سەنمۇ؟ — دەپ ۋاقىراپتۇ.

تۆلكە بىلەن بۆدۈنە

كۆنلەرنىڭ بىرىدە تۆلكە بىر بۆدۈنىنى تۇتۇۋاپتۇ - دە، ئۇنىڭغا:

— بۆدۈنىجان، مېنى راسا بىر كۈلدۈرسەڭ، ئۇ چاغدا سېنى يېمەيتتىم، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، مېنى قويۇۋەتكىن تۆلكە ھەدە، — دەپتۇ بىچارە بۆدۈنە بۇ سۆزدىن خۇشال بولۇپ، — سىزنىڭ تىلىگىڭىزنى ئورۇنلايمەن.

تۆلكە ئاغزىدىكى بۆدۈنىنى قويۇۋېتىپتۇ. تۆلكىنىڭ ئاغزىدىن قۇتۇلغان بۆدۈنە تۆلكىنى بىر يېزىغا باشلاپ كەپتۇ. بۇ يەردە بىر ئۆينىڭ ئالدىدا بىر موماي كالا سېغىۋاتقان، ئۇنىڭ سەل نېرىسىدا بىر بوۋاي توقماق ياساۋاتقان ئىكەن.

بۆدۈنە ئۇچۇپ كېلىپ مومايىنىڭ بېشىغا قونۇۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن بوۋاي:

— توختا، ئانىسى، سەن بىردەم قىمىرلىماي تۇرغىن. مەن بېشىڭدىكى بۆدۈنىنى بىر ئۇرۇپلا جايلىۋېتەي. — دەپتۇ.

بوۋاي توقماق بىلەن، مومايىنىڭ بېشىغا بىر ئۇرغان ئىكەن، بۆدۈنە ئۇچۇپ كېتىپتۇ، موماي بولسا تىك ھوللاق چۈشۈپلا ئۆلۈپ قاپتۇ. سۈت چېلىكى ئۆرۈلۈپ،

سۇت تۇكۇلۇپ كېتىپتۇ.

تۇلكە كوزلىرىدىن ياش چىققىچە كۈلۈپ، تېلىقىپ قاپتۇ. ئۇ، كۈلكىدىن ئۆزىنى ئاران تۇختىتىۋېلىپ، ئەمدى بىر قورقىتىشنى ئىلتىماس قىپتۇ.

— خوپ، ياخشى بولىدۇ، — دەپتۇ بودۇنە، — كوزۇڭنى يۇمغىن-دە، مېنىڭ كەينىمدىن ئەگىشىپ ماڭ. قاچان مەن «ۋىتىۋىلداق» دەپ ۋاقىرىغان چاغدا كوزۇڭنى ئاچقىن.

— ماقۇل، — دەپتۇ تۇلكە ۋە كوزىنى يۇمۇپ بىردۇنىنىڭ كەينىدىن ميڭىپتۇ.

بودۇنە تۇلكىنى ئەگەشتۇرۇپ كېتىپ بارغاندا، قوللىرىغا بۈركۈتلىرىنى قوندۇرۇپ، تايغانلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ، بىر توپ ئوۋچىلار چىقىپ قاپتۇ. ئوۋچىلارنى كورگەن بودۇنە، ئۇلار يېقىن كەلگەندىلا:

— ۋىتىۋىلداق! ۋىتىۋىلداق! — دەپ سايرىۋېتىپتۇ.

تۇلكە كوزىنى ئېچىپلا بۈركۈت، تايغاننى كورۇپ، كەينىگە قاراپ بەدەر قېچىپتۇ... بۈركۈت ۋە تايغان ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ. تۇلكىنىڭ بەختىگە يارىشا، تاغ باغرىدا بىر كاما ئۇچراپ قاپتۇ ۋە بىر دەرەخنىڭ تۈۋىدىن بىر توشقان چىقىپ قېچىپتۇ. تۇلكە كاماغا كىرىۋاپتۇ. بۈركۈت ۋە تايغان توشقاننى قوغلاپ كېتىپتۇ.

تۇلكە بىر ئاز دېمىنى ئالغاندىن كېيىن، كامادىن چىقىپ قاراپتۇ. شۇ چاغدا بودۇنە ئۇنىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كېلىپ:

— تۇلكە ھەدە، خىزمىتىمدىن رازى بولدۇڭمۇ؟—دەپ سوراپتۇ.

— ئايلىنىپ كېتەي بودۇنەجان! شۇنچىلىك قورقۇپ كېتىپتىمەنكى، ھەتتا قۇلاقلىرىم پۈتۈپ كېتىپتۇ، كېلىپ مېنىڭ قۇلىقىمغا قونۇپ، قاتتىقراق گەپ قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

بودۇنە كېلىپ ئۇنىڭ تۇمشۇقىغا قونۇپتۇ. تۈلكە «كاپ» قىلىپ ئۇنى چىشلىۋاپتۇ. بودۇنە ئەجەللى يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ:

— جېنىم تۇلكە ھەدە! بىر مىنۇت توختاپ تۇر. مېنىڭ ئاخىرقى بىر ئىلتىماسىمنى بەجا قىل. ھايۋانلارنىڭ ئەلگىركىسى نىمە دەپ ئاتىلاتتى، شۇنى ئېيتىپ بەرسەڭ، — دەپ سوراپتۇ.

تۇلكە:

— مانگىت! — دەپ ئاغزىنى ئېچىپتۇ.

شۇ چاغدا بودۇنە ئۇنىڭ ئاغزىدىن بوشاپ ئۇچۇپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ تۇلكە ئۇنىڭ قۇيرۇغىنى چىشلەپ ئۈزۈۋېلىشقا ئۈلگۈرۈپتۇ.

بودۇنىنىڭ قۇيرۇقى شۇنىڭدىن بۇيان كالتە بولۇپ قالغان ئىكەن.

◁ * ▷

مۈشۈك پادىشا

بىر ئوغرى مۈشۈك جاڭگالدا ياشاشنى ئارزۇ قىلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ئورمانغا كىرىپ كېتىپ بارسا يولدا بىر قوۋ تۈلكە ئۇچراپ قاپتۇ. مۈشۈك ئۆمۈرىدە تۈلكىنى كۆرمەپتىكەن. شۇڭا ئۇ: «بۇ قانداق جانىۋار ئىكەنا يەنە مېنى يەپ قويمىسۇن!» دەپ ئويلاپتۇ - دە، تۈكلىرىنى ھۈرپەيتىپ تۇرۇپتۇ.

مۈشۈكنى كۆرگەن تۈلكىمۇ: «بۇ كىم بولدى ئەمدى؟ ئۆمرۈمدە بۇنداق ئاچچىقى يامان ھايۋاننى كۆرمىگەن ئىدىم. ئۆزى كىچىك كۆرۈندۇ، كۆزلىرىنىڭ يېنىشىنى قاراڭا، بۇنىڭ!» دەپ ئويلاپتۇ - دە، دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— يول بولسۇن، ئاغىنە! — دەپتۇ.

— تىماقلىرىم ئۆتكۈر، چىشلىرىم ئىتتىك. مۈشۈك باتۇرمەن. ئورمانلىققا كېتىپ بارىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ مۈشۈك.

— نىمىشقا، — دەپ سوراپتۇ تۈلكە.

— گوش يەيمەن، قورسىقىم ئاچ، مياۋ ... مياۋ... مياۋ .... — دەپتۇ مۈشۈك.

تۈلكىنىڭ جان - پېنى چىقىپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ. ئۇ قورققانلىقىنى بىلدۈرمەي:

— يۈرۈك مەن بىلەن، — دەپتۇ تۈلكە قول باغلاپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ ئۆيدە تاماق يەيمىز.

ئۇلار بىللە كېتىشىپتۇ ...

يولدا بىر بۆرە ئۇچراپ قاپتۇ. مۈشۈك يەنە ھۈرپىيىۋاپتۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوت بولۇپ يېنىپتۇ. بۆرە ئۇنىڭدىن قورقۇپ: «بۇ قانداق ھايۋاندۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ ۋە تۈلكىدىن ئاستا سوراپتۇ. تۈلكە:

— بۇ، يېڭى پادىشا، جىم بول، بولمىسا تېرى - پېرەڭ قىلىۋېتىدۇ، — دەپتۇ.

— راستمۇ؟ — دەپتۇ بۆرە قورقۇپ ۋە ئۇلار بىلەن ئۈن چىقارماي كېتىۋېرىپتۇ. يولدا يەنە بىر ئېيىق ئۇچراپ قاپتۇ.

— يول بولسۇن، — دەپتۇ ئېيىق ۋە بىردىنلا مۈشۈكنى كۆرۈپ قېلىپ سوراپتۇ، — بۇ كىم؟

مۈشۈك تۈكلىرىنى ھۈرپەيتىپ، بەللىرىنى مۈكچەيتىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ جىم تۇرۇۋاپتۇ.

تۈلكە ئېيىقنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— ھوشيار بولسىلا ئېيىق جاناپلىرى، مۈشۈك پالۋان دېگەن مۇشۇ. بۇ يۇرتقا يېڭىدىن پادىشا بولۇپ كەلدى، يەنە تېرى - پېرەڭ قىلىۋەتمىسۇن، — دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان ئېيىق:

— شۇنداقمۇ تېخى ... — دەپتۇ ۋە ئۆزىنى سەل يۈرەكلىك كۆرسىتىپ، — ئۇنداق بولسا ئۇنى سىناپ كۆرەمىز.

ئېيىقنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان مۈشۈك:

— مىياۋ ... تىماقلىرىم ئوتكۇر، مىياۋ ... چىشلىرىم ئىتتىك، مىياۋ ... گوش يەيمەن، گوش، مىياۋ ... مىياۋ .... — دەپ ۋاقىراپتۇ.

مۇشۈك يول بويى: «بۇ بالا - قازالاردىن قانداق قۇتۇلارمەن ئەمدى؟» دەپ مىياۋلاپ مېڭىپتۇ. ئۇ، يولدا بىردىنلا بىر بودۇنىنىڭ ئۇچۇشقا تەمشىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئوقتەك ئېتىلىپ هاپىلا - شاپىلا تۇتۇپلا يەۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ يولداشلىرى تېخىمۇ ۋەھىمە ئىچىدە قاپتۇ. تۈلكىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن، ئېيىق، بۆرە، تۈلكە مەسلىھەتلىشىپ:

— ئۇنىڭغا زىيابەت بېرەيلى، كېيىن بىر يولىنى قىلارمىز، — دېيىشىپتۇ. ئۇلار ئولۇپ قالغان بىر قوينىڭ گۆشىنى ئېلىپ كېلىپ مۇشۈكنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ - دە، بۆرە بىر چوڭقۇرغا، تۈلكە چاتقال ئىچىگە، ئېيىق بىر ئوڭكۇرگە كىرىپ موكۇۋېلىپ، مۇشۈكنى كۆزىتىپ تۇرۇشۇپتۇ. مۇشۈك گۆشنى تاتىلاشتۇرۇپ يەۋېرىپتۇ. كۆزلىرىنى ئوتتەك چاقنىتىپ، ئۇياق - بۇياققا تەلمۈرۈپ چىقىراپتۇ. بۆرە بىلەن ئېيىقنىڭ كەيپى ئۇچۇپتۇ. تۈلكە چاتقال ئارىسىدىن ماراپتۇ.

مۇشۈك چاتقالنىڭ شىلدىرلىغىنىنى ئاڭلاپ، چاشقان دەپ ئويلاپ، بىردىنلا تۈلكىگە ئېتىلىپتۇ. تۈلكە:

— ۋاي ئۆلدۈم! — دەپ ۋاقىراپ تاشلاپتۇ.

مۇشۈك قورقۇپ ئۆزىنى بىر چوڭقۇرغا تاشلىغان ئىكەن، ئۇ يەردىن بۆرە ۋاي - ۋايلاپ قېچىپتۇ. مۇشۈك: «ئەمدى ئۆلدۈم، دەرەخكە چىقىۋالاي...» — دەپ، دەرەخ-

قە قاراپ ئەتتەك ئېتىلغان ئىكەن. دەرەخ تۈۋىدىكى ئۆڭ-
كۈردە ياتقان ئېيىق قورقۇپ ئۆزىنى بىر ھاڭغا ئېتىپتۇ.
شۇنداق قىلىپ مۈشۈك ياۋايى ھايۋانلارنىڭ چاڭگى-
لىدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

„ئەجەپمۇ سېسىق ئىكەن!“

بىر ھويلىغا كىرگەن ئاچ تۈلكە ئېگىز ئىلغۇغا ئېسىلغان بىر پارچە گۆشنى كۆرۈپتۇ.

— شۇنى يېسەم قورسىقىم راسا توياتتى - دە! — دەپتۇ تۈلكە.

ئۇ گۆش ئېسىلغان ئىلغۇنىڭ تېگىگە كېلىپ بىر سەكرەپتۇ، يېتەلمەپتۇ، ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم سەكرەپتۇ، يەنە يېتەلمەپتۇ. ئاندىن بىر - ئىككى قەدەم كەينىگە سىلجىپ، يۈگۈرۈپ كېلىپ سەكرەپتۇ، يېتەلمەپتۇ. ئۈچ قەدەم، بەش قەدەم، ئون، يىگىرمە، ھەتتا ئوتتۇز قەدەمچە يەردىنمۇ چېپىپ كېلىپ سەكرەپتۇ، زادىلا يېتەلمەپتۇ. ئاخىرى ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن تۈلكە گۆشكە قاراپ تۇرۇپ:

— پۇف، ئەجەپمۇ سېسىق ئىكەنا! — دەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تۈلكە بىلەن تۆرنا

تۆرنا بىلەن تۈلكە دوست ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ تۆرنا بالا چىقىرىپتۇ. ئۇلارنى كۆز قارىچۇغىدەك ئاسراپ تەربىيىلەپتۇ. تۈلكە تۆرنىنىڭ بالىلىرىغا كۆز ئالايتىپ:

« بۇنى يېسەك قانداق ھوزۇر — ھە! » دەپ ئويلاپتۇ.

بىر كۈنى تۆرنا بىلەن تۈلكە ئوزۇقلۇق ئىزلەپ ئۆيىدىن چىقىشىپتۇ. تۆرنا يىراق كۆلگە قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. تۈلكە بولسا، دەررۇ تۆرنىنىڭ ئۆيىگە قايتىپتۇ — دە، ئۇنىڭ بالىلىرىدىن سېمىزىنى تۇتۇپ يەپ قوسىقىنى تويغۇزۇۋاپتۇ.

تۆرنا قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ياش تۆكۈپ:

— شورىمىز قۇرۇدى. كەلسەم بىر بالاڭ يوق...

تۆرنا يىغلاپ — قاخشاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، ئۇلار يەنە ئوزۇقلۇق ئىزلەپ كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قايتىپ كەلگەندە، تۆرنىنىڭ يەنە بىر بالىسى يوقلۇقى بىلىنىپتۇ.

— بۇنى پاقا يېگەن، پاقىنىڭ مۇشۇ يەردە ئەگىپ يۈرگىنىنى كۆرۈۋىدىم، — دەپ يالغان ئېيتىپتۇ تۈلكە.

ئەتىگەنلىكى تۆرنا پاقىدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن كۆلگە كېتىپتۇ. ئۇ، پاقىلارنى ئۇگىلىرىغا قوغلىۋې-

تىپ، قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئاخىرقى ئىككى بالىسىمۇ يوق تۇرغىدەك. تورنا ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ.

— نېمە بولدى، — دەپتۇ تورنا.

— ئويۇڭ كۆيدى، — دەپتۇ تۈلكە ۋە تورنىنىڭ ئۆزىنىمۇ يېيىش پېيىگە چۈشۈپتۇ. تۈلكىنىڭ نىيىتىنى سەزگەن تورنا:

— دوستۇم، بۇ يەردە بىزگە كۈن يوق ئىكەن، يۈر كېتەيمىز، كۆلنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئوزۇقلۇق كۆپ، — دەپتۇ.

— كۆلدىن قانداق ئۆتىمەن؟ مېنىڭ قانىتىم يوق-قۇ، — دەپتۇ تۈلكە.

— مەن كۆتىرىپ ئۆتكۈزىمەن، — دەپتۇ تورنا.

تۈلكە ماقۇل بولۇپتۇ. تورنا تۈلكىنى كۆتىرىپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار ئىگىز ئورلىگەندىن كېيىن:

— يەرنى كۆرۈۋاتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ تورنا.

— ھە، مۇشتۇمدەك بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ تۈلكە.

— ئەمدىچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تورنا يۇقىرى كۆتىرىلىپ.

— تەڭگىدەك بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ.

— ياخشى، — دەپتۇ تورنا ۋە تۈلكىنى قويۇۋېتىپتۇ...

تۈلكە موللاقلاپ يەرگە چۈشۈپ، خۇددى تېرىقتەك توۋۇلۇپ كېتىپتۇ.

ئۈچ تۈلكە

ئەشقە ئىسىملىك بىر توشقان بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئېشىكىگە مىنىپتۇ ـ دە، خوتىكىنى ئەگەشتۈرۈپ جاڭگاللىقنىڭ نېرىسىدا تۇرىدىغان ئاكىسىنىڭكىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئېرىق بويىدا سەكرىشىپ ئويناپ يۈرگەن توشقانلار:

— جاڭگال قورقۇنچلۇق، بارمىغىن، — دېيىشىپتۇ.

ئەمما ئەشقە بۇنىڭغا قۇلاق سالماپتۇ.

كۈن راسا قىزىغان چۈش پەيتى ئىكەن، شوق خوتەك ئويناقلاپ بېشىدىكى پوپۈكلىرىنى سىلكىتىپ تىترىتىدىكەن. ئۇنىڭ بويىنىدىكى قوڭغۇرىغى توختىماي جىرىڭلايدىكەن.

جاڭگاللىقتا ياشايدىغان بىر ئۇۋۇدىق تۈلكىلەر قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، قۇلاقلىرى دىڭگىيىپتۇ.

— ئەشقە كېلىۋېتىپتۇ، — دەپتۇ بالا تۈلكىلەر.

— ئالدىرىماڭلار، ھېلى ئەدىۋىنى بېرىمىز، — دەپتۇ ئانا تۈلكە، — مەن ئېشىكىنى ئېلىپ قاچىمەن.

— مەن خوتىكىنى ئېلىپ قاچىمەن، — دەپتۇ ئاتا تۈلكە.

— مەن كىيىملىرىنى ... — دەپتۇ بالا تۈلكە.

ئەشقە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئېشىكىنى ھەيدەپ ئالدىدا مېڭىۋېرىپتۇ، ھېرىپ كەتكەن خوتەك بولسا، خېلىلا كەينىدە

قاپتۇ. ئەشقە كەينىگە تـولا قـاراپ، خوتەكنى چاقىرىپ ھېرىپتۇ ـ دە. ئەڭ ئاخىرى: « قوڭغۇراق جىرىڭلاۋاتىدۇغۇ، خوتەك كېلىۋېتىپتۇ ـ دە » دەپ ئويلاپ بىمالال كېتىۋېرىپتۇ.

بۇنى كورگەن ئـاتا تۆلكە ئـاستا كېلىپ خوتەكتىن قوڭغۇراقنى يېشىۋاپتۇ ـ دە. ئىشەكنىڭ قۇيرۇغىغا بـاغلاپ قويۇپتۇ ۋە خوتەكىنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

بىر بۆرۈلۈشتا ئانا تۆلكە پەيدا بوپتۇ ـ دە:

ـــ ھەي توشقانجان، ئوزەڭ يـالغۇز قـاياققا كېتىپ بارىسەن ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ئەشقە: « شۇم تۆلكە خوتىگىمنى ئېلىپ قاچمىسۇن ! » دەپ ئارقىسىغا قاراپتۇ، خوتەك يوق. « ۋاي خوتىگىمەي... قەيەردە قـالدىڭ ؟ » دەپ بىردىنلا ھـوڭرەپ يىغلىۋېتىپتۇ.

ـــ يىغلىما، ـــ دەپتۇ ئانا تۆلكە، ـــ خوتىگىڭ قاياققا بېرىشنى بىلمەي نېرىقى دوقمۇشتا تۇرىدۇ. بېرىپ ئەيدەپ كەلگىن. مەن ئىشىگىڭگە قاراپ تۇراي.

ئەشقە ئىشەكنى قالدۇرۇپ ئارقىسىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.

« ۋاي لەپشەڭەي » دەپ كـۈلۈپتۇ ئـانـا تۆلكە ۋە ئىشەكـنى يورغىلىتىپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

ئـەشقە خوتـەكنى تاپالماي قايتىپ كـەپتۇ. قارىسا ئىشىگى يوق. ئـۇ ناھايىتى قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە « ئەمدى ئوزەمنىمۇ ئوغرىلاپ كەتمىسىدى ... » دەپ ئويلاپتۇ.

ئەشقە يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقاندا كولنىڭ بويىدا يىغلاپ ئولتۇرغان بالا تۆلكىگە يولۇقۇپ قاپتۇ ۋە:

ـــ نىمە بولدۇڭ ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ شورۇم قۇرۇدى، ـــ دەپتۇ بالا تۆلكە، ـــ بازارغـا

كېتىپ باراتتىم، بىر ھەمىيان ئالتۇنۇم سۇغا چۈشۈپ كەتتى، ئەمدى دادام ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدىغان بولدى.

— يىغلىما، — دەپتۇ ئەشقە ئۇنىڭغا رەھىم كېلىپ.

— ئۈزۈشنى بىلسەڭ ئەپچىقىپ بەرگىنە! يۈز تەڭگى-نى ساڭا بېرىمەن، — دەپتۇ بالا تۈلكە. «ئىشەك بىلەن خوتەكنىڭ باھاسى يۈز تەڭگە تۇرامسۇ؟ — دەپ ئويلاپ-تۇ ئەشقە، — مەيلى يۈز تەڭگە بولسىمۇ ئالاي، بۇنىڭغا بىر ئىشەك بولسىمۇ سېتىۋالسام بولىدۇ...»

— بوپتۇ، — دەپتۇ ئەشقە ۋە ھەش-پەش دېگىچە كىيىم-كېچەكلىرىنى سېلىپ، سۇغا شۇڭغۇپتۇ.

— مۇرادىمغا يەتتىم، — دەپ كۈلۈپتۇ بالا تۈلكە ۋە ئەشقەنىڭ كىيىملىرىنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

تۈلكە بىلەن يولۋاس

كۈنلەرنىڭ بىرىدە يولۋاس ئوزۇقلۇق ئىزلەپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ، چوڭ بىر ئورمانلىقنىڭ بېشىغا كەلگەندە، توساتتىن تۈلكە بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

— ھاي، ھوي — دەپ ھۆۋلاپتۇ يولۋاس، — شۇمتەك، بەك ئېچىقاپ كەتكەن ئىدىم، سەن ماڭا راسا مېزىلىك غىزا بولىدىغان بولدۇڭ - دە!

بۇ سوزنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزىنى چەكچىقلىتىپ، تازا غەزەپكە كەلگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ تىللاپتۇ:

— ھەي ھاماقەت، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلەمسەن!

يولۋاس بېشىنى چايقاپ قويۇپتۇ.

— ھىم، — دەپتۇ تۈلكە غادىيىپ، — مەن ئورمانلاردىكى ھايۋانلارنىڭ پادىشاسى بولىمەن، كىمكى مېنى كورۈپ قالغۇدەك بولسا، يىراقتىنلا پۈكلىنىپ تازىم قىلىدۇ ياكى دەرھال كوزدىن يوقىلىدۇ.

يولۋاس شىددەت بىلەن تۈلكىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ:

— ھارامزادە شۇمتەك، مېنى ئالدىماقچىمۇسەن؟! — دەپ ۋاقىراپتۇ.

— سېنى ئالداۋاتىمەنمۇ؟ — تۈلكىنىڭ كوزلىرىدىن

قوۋلۇق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كېتىپتۇ، — يۈر، مەن بىلەن بىللە تۇرمانلىققا بار، شۇندا مېنىڭ كىملىگىمنى بىلىسەن!

— يۈر. يول باشلا! — دەپتۇ يولۋاس.

تۈلكە شۇ ھامان غادايغان ھالدا تۇرمانلىقنىڭ ئىچىگە قەدەم تاشلاپتۇ.

ئاق تۇشقانلار تۈلكىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان يولۋاسنى كۆرۈپ جان-پېنى چىقىپ، قويۇق ئوت-چۆپلەر ئارىسىغا ئۇچقاندەك چېپىپ كىرىپ كۆزدىن غايىپ بولۇشۇپتۇ.

قىرغاۋۇللار يولۋاسنى كۆرۈپ «قاقاق» لىشىپ ئولەتىرلىشىگە قارىماي، دەرەخ ئۇچىغا قاراپ ئۇچۇشۇپتۇ...

تۈلكە قەددىنى توختىتىپ، كۆزىنى قىسىپ، قۇيرۇغىنى پۇلاڭشىتىپ:

— ھە، ئەمدى ئىشەنگەنسەن؟ — دەپتۇ.

— ھە، ھە! — دەپتۇ يولۋاس ئىشىنىپ، — كەچۈرسىلە پادىشاھى ئالەم!

ھىلىگەر تۈلكە

توخۇلار تۈلكىنىڭ تۈستىدىن ئەرز قىلىپ ئېيىقنىڭ ئالدىغا بېرىشىپتۇ.

— ئېيىق پەلۋان، — دەپتۇ ئۇلار، — تۈلكىۋاي دەستىدىن بىزگە كۈن يوق. ھەر كېچىسى بىزنى قاقشىتىدۇ، ھېچكىمدىن ئەيمەنمەيدۇ.

— مەن ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرىمەن! — دەپتۇ ئېيىق ۋە تۈلكىنى چاقىرتىپتۇ. تۈلكە كېلىپ قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ تۇرۇپ:

— ئېيىق ھەزرەتلىرى... مەن سىزدەك ئەزىزنىڭ بىقىنىغا تاش پاتمىسۇن، دەپ يۇمشاق ياستۇق ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ-دە، ئېيىققا ماموق ياستۇق بېرىپتۇ، — بۇ ئەخمەقلەر سىزنىڭ غېمىڭىزدە يۈرگىنىمنى بىلمەيدۇ...

ئېيىق ياستۇققا يۆلىنىپ راھەتلىنىپتۇ ۋە توخۇلاردىن يۈز ئۆرۈپ:

— بېرىڭلار. ئەخمەقلەر. ئىككىنچى بۇنداق بىمەنە سۆزلەر بىلەن ئەرز قىلىپ كەلمەڭلار، — دەپ توخۇلارنى قوغلىۋېتىپتۇ.

شۇ كېچىسى يەنە ئىككى توخۇنىڭ شورى قۇرۇپتۇ. توخۇلار بورىگە ئەرز قىلىپ بېرىشىپتۇ. بورە تۈلكىنى

ھەيدەپ كەلتۈرۈپتۇ.

بۆرە جاناپلىرى، مەن بىقىنىڭىز ئاغرىمىسۇن دەپ يۇمشاق ياستۇق ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ تۈلكە قۇيرۇغىنى شىپاڭلىتىپ ۋە بۆرىنىڭ قولتۇغىغا ماموق ياستۇقنى قويۇپ بېرىپتۇ، — بۇ قىزىل پوپۇكلۇك بەغەرەزلەر سىزنىڭ غېمىڭىزدە يۈرگىنىمنى بىلىشمەيدۇ...

بۆرە پەي ياستۇققا يۆلىنىپ راھەتلىنىپتۇ ۋە توخۇلارغا ۋاقىراپ:

— كوزۇمدىن يوقىلىڭلار، بەتبەخلەر! تۈلكە ئىشنى بىلىپ قىلىدۇ. بۈگۈندىن كېيىن خەيرلىك ئىش قىلغانلارنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ كەلمەڭلار! — دەپ توخۇلارنى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. توخۇلار نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئۆيلىرىگە قايتىشىپتۇ. شۇ كېچىسى يەنە ئۈچ توخۇ تۈلكىگە يەم بوپتۇ. ئەتىسىگە توخۇلار ئاق مويناققا ئەرز قىلىپ بېرىپتۇ. تۈلكە مويناققىمۇ ياستۇق بېرىپ:

— سىزنىڭ غېمىڭىزنى يەپ يۈرگەن ئىدىم، — دەپتۇ. مويناق ياستۇققا قاراپتۇ ۋە:

— ھارامزادە تۈلكىنى ياخشىلاپ ساۋاڭلار! — دەپ بۇيرۇپتۇ دوستلىرىغا.

ئىتلار تۈلكىنىڭ ئەدىۋىنى راسا بېرىپتۇ.

— ئەمدى ئۇنى چولگە ھەيدىۋېتىڭلار، — دەپتۇ ئاق مويناق، — بولمىسا بۇ ئەبلەخ يەنە توخۇلارنىڭ گۆشىنى يەپ، پەيلىرىنى باشقىلارغا بېرىپ، قۇۋلۇق قىلىپ يۈرمىسۇن!

ئىتلار ھىلىگەر تۈلكىنى چولگە قوغلىۋېتىپتۇ.

تــامــاخــور بــوره

نەچچە كۈندىن بۇيان قانلىق ئاغزىغا بىر تال چە-ۋىنمۇ سالماي ئاچ يۈرگەن بوره كەچقۇرۇن-دا بىر ئـوي-نىڭ دەردىسى يېنىغا كېلىپ ماراپتۇ. ئوي ئىچىدىن كـ-چىك بالىنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئـاڭلىنىپتۇ. بـالىنىڭ ئانىسى:

— بولدى، يىغلىما. ئەمدى يەنە يىغلايدىغان بول-ساڭ بورىگە بېرىۋېتىمەن،— دەپتۇ. مېنىڭ ئـاچ ئىكەن-لىكىمنى ئوي ئاياللىرىمۇ بىلىدىكەن - غۇ. ئەمدى با-لىسى يىغلايدىغان بولسا ماڭـا بېرىۋېتىدۇ» دەپ تـامـا قىلغان بوره دەردىگە يولىنىپ تاڭ ئاتقىچە بـالىنىڭ يىغلىشىنى كۈتۈپتۇ.

بىر چاغدا بالا يەنە يىغلاپتۇ.

— يىغلىما بالام، بورىگە بەرمەيمەن. بـوره كېلى-دىغان بولسا ئۆلتۈرىمەن، — دەپ بالىسىنى بـەزلـەپتـۇ ئانا.

«ئادەملەردىن ماڭا قاچان مەنپەئەت يەتكەن، ئەم-دى ئاستا كۆزدىن يوقىلاي» دەپ بوره ئورنىدىن قوزغى-لىپتۇ. ئەمما ئۇنى كىشىلەر تەرەپ - تـەرەپتىن كـېلىپ تۇتىۋېلىپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

تۈلكىنىڭ تاپقان دورىسى

بورە بىلەن تۈلكىنىڭ ئەزەلدىنلا قوساق ئاغرىقى بولغاچقا، بورە بىر ئىلاجىنى قىلىپ، تۈلكىنىڭ راسا كېلىشتۈرۈپ بىر ئەدىۋىنى بېرىشنى ئويلاپ يۈرىدىكەن.

بىر كۈنى «پادىشا يولۋاس ئاغرىپ قاپتۇ» دېگەننى ئاڭلىغان بورە ھال سوراپ، پايپاسلاپ يولۋاسنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. يولۋاسنىڭ ئاغرىقى خېلىلا ياخشى بولۇپ، ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مەزگىلى ئىكەن. «ھال سورىغان كۆڭۈلگە ياخشى» دېگەندەك، يولۋاس بورىنىڭ ھال سوراپ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ.

«ئەمدى پۇرسەت كەلدى» دەپ ئويلىغان بورە يولۋاسقا تۈلكىنى يامانلاشقا باشلاپتۇ:

— تەقسىر، سىزنى ئاغرىپ قالدى دېگەننى ئاڭلاپلا يوقلاپ كەلدىم. ھېلىقى ھارامزادە تۈلكە ئاغرىپ ياتقانلىقىڭىزنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان بولسىمۇ، يوقلاپ قويۇشقۇ ئۇياقتا تۇرسۇن، تېخى بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ يۈرىدۇ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس ئاچچىقلىنىپ، تۈلكىنى دەرھال چاقىرتىپتۇ. قېچىپ قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن

تۈلكە يولۋاسنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ، يولۋاسنىڭ ئالدىدا كورەڭلەپ ئولتۇرغان بورىنى كورۈپتۇ - دە، ئىشىنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپتۇ.

تۈلكىنى كورگەن يولۋاس غەزەپ بىلەن ۋاقىراپ:

— سەن نىمانچە يوغىناپ كەتتىڭ؟ ئاڭلىسام، ئارقامدىن غەيۋىتىمنى قىلىپ يۈرۈپسەن - غۇ؟ — دەپتۇ.

— تەقسىر، ئوزلىرى ئاغرىپ قالغان كۈندىن بىرى، مەن دە كۈندۈزى ئارامىلىق، كېچىسى ئويقۇ يوق. دەردلىرىگە شىپا بولغىدەك دورا ئىزلەپ بارمىغان يېرىم، سورىمىغان ئادىمىم قالمىدى. ئاخىرى ئۇنى تېپىپ ئالدىلىرىغا ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ تۈلكە خوشامەت بىلەن.

«شىپالىق دورا تېپىپ كەلدىم» دىگەننى ئاڭلىغان يولۋاس تاقەتسىزلىنىپ:

— ئۇ قانداق دورا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ دورا — بورىنىڭ گوشى بىلەن تېرىسى. بورىنىڭ گوشىنى يەپ، تېرىسىگە يوگىنىپ راسا تەرلەنسىلە. سەللىمازا ساقىيىپ كېتىلا.

بۇ سوزنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئورنىدىن قوزغالغان بورە غېپپىدە قېچىشىنىڭ ئامالىنى ئىزلەپتۇ.

قۇرۇق سوزدىن بورىنىڭ گوشى بىلەن تېرىسىنى ئەۋزەل كورگەن يولۋاس بورىنى بۇلجىتماي تۇتۇپ، پوكىنىغا ئېسىپتۇ - دە، يەۋېتىپتۇ.

ئات بىلەن يولۋاس

ئات كەڭ دالادا ئوتلاپ يۈرسە، ئالدىدىن بىر يول-ۋاس چىقىپ كەپتۇ. بۇنى كورگەن ئات قورقۇپتۇ، لېكىن قورققانلىقىنى بىلدۈرمەي:

— كىمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يولۋاستىن.

— يولۋاسمەن، بارلىق ھايۋانلارنىڭ پادىشاسىمەن، سەن ئۆزەڭ كىمسەن؟ — دەپتۇ يولۋاس.

— مەن ھەممە ماللارنىڭ باشلىقى، — دەپتۇ ئات.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس «باشقا بىر باشلىققا دۈچ كېلىپ قاپتىمەن-غۇ» دەپ قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە:

— ھەر ھالدا مەن سېنىڭدىن چوڭراق، — دەپتۇ.

— ياق، سېنىڭدىن مەن چوڭ، — دەپتۇ ئات.

ئۇلار ئۇزاققىچە گەپ تالىشىپتۇ. ئەڭ ئاخىرى ئات:

— بولمىسا كەلگىن، كۈچىمىزنى سىنىشىپ كورەيلى! كىم كۈچلۈك بولسا شۇ چوڭ بولسۇن! — دەپتۇ.

— بوپتۇ، — دەپتۇ يولۋاس، — كۈچىمىزنى نېمە بىلەن سىنايمىز؟

— قايسىمىز تاشتىن ئۇچقۇن چىقىرالىساق، ئەنە شۇ كۈچلۈك، — دەپتۇ ئات.

يولۋاس بۇ تەكلىپكە كونۇپتۇ ۋە بىرىنچى بولۇپ

كۆچىنى كورسەتمەكتە باشلاپتۇ. ئۇ پۇتلىرى بىلەن تاشنى تېپىپتۇ، تېپىپتۇ، لېكىن بىر تالمۇ ئۇچقۇن چىقماپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئات تاقىلانغان تۇيىقى بىلەن تاشنى بىر تەپكەن ئىكەن، چاراس - چۇرۇس، ۋال - ۋۇل قىلىپ توت تەرەپكە ئۇچقۇنلار چاچراپتۇ.

ئۇچقۇننى كورۇپ قورقۇپ كەتكەن يولۋاس، ئارقا - كەينىگە قارىماي قېچىپ كېتىپتۇ.

ئاچ بورە

بىر ئاچ بورە يەيدىغان بىر نەرسە تاپالماي، ناھايىتى سەرسان بوپتۇ. ئۇ «ئالدىمغا دۇچ كەلگەن نەرسىنى يەيمەن!» دەپ ئويلاپتۇ.

بىردىنلا ئۇنىڭ ئالدىغا بىر قوزىچاق چىقىپ قاپتۇ.

— ۋاھ، قانداق ياخشى - ھە! — دەپتۇ بورە شولگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — قوزىچاق مەن سېنى يەيمەن.

— توختا! شۇنداق قورۇق-لا يەۋېرەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ قوزىچاق.

— بولمىسا قانداق يەي، — دەپتۇ بورە.

— ئەگەردە ھوزۇر قىلمەن دىسەڭ، — دەپتۇ قوزىچاق ئۇنىڭغا، — يېزىغا بارغىن، زىخ، پىياز، قارىمۇچ ئېلىپ كەلگىن، كېيىن گوشۇمنى زىخقا ئۆتكۈز - دە، ياخشىلاپ كاۋاپ قىل. پىيازنى قارىمۇچ بىلەن ئېزگىن ۋە ئۇنى كاۋاپقا سېپىپ يېگىن. دۇنيادا مۇنداق كاۋاپتىن ئارتۇق غىزا يوق.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ بورە ۋە يېزىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. يولدا قويچىلار يولۇقۇپتۇ.

— ھاي ئاغىنىلەر، ماڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ بېرىڭلار، قوزىچاقنى بەررە كاۋاپ قىلىپ يەيمەن، ھوزۇر

قىلىمەن! — دەپ ۋاقىراپتۇ. قويچىلار بۇنى ئاڭلاپ:

— مانا ساڭا پىياز، زىخ، قاردىمۇچ! قېنى شۇ كاۋاپ يەيدىغان چىشلىرىڭ؟! — دەپ بورىنىڭ تۇمشۇغىغا تاياق بىلەن كېلىشتۇرۇپ راسا ساپتۇ.

بورە بىلەن ئۆشكە

بىر كۈنى چوپ چېپىۋاتقان دېخان يول بويىدىكى تېرەك سايىسىدا چۈشلۈك تاماقنى يەپ ئولتۇرغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدىكى قېلىن ئورماندىن بىر ئاچ بورە چىقىپ كەپتۇ – دە:

— ئەي كىشى، نېمە يەۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نان بىلەن ھەسەل يەۋاتىمەن، — دەپتۇ دېخان.

— ماڭىمۇ ئازراق بەرسەڭ، يەپ كورسەم!

دېخان يەۋاتقان نېنىدىن بىر بۇردا سۇندۇرۇپ، ھەسەلگە تۆگۈرۈپ بورىگە بېرىپتۇ. يۇمشاق نان بورىگە بەك تەملىك تېتىپ كېتىپتۇ. شۇڭا:

— مېنىڭ قورسىقىم ئاچ، مەن نان يېيىشنى خالايمەن. بىراق، مەن ئۇنى قانداق پىشۇرۇشنى بىلمەيمەن، — دەپتۇ.

دېخان بورىگە ناننى قانداق تەييارلاشنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ — يەر ھەيدەش، تېرىش، سۇغىرىشتىن باشلاپ، تاكى ناننى يېقىپ پىشۇرغانغا قەدەر بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىپتۇ.

— ۋاي – ۋۇي! ... . — دەپتۇ دېخاننىڭ سوزىنى ئاڭلىغان بورە، — بۇ بەكمۇ مۇشەققەتلىك ئىش ئىكەن، سەن ماڭا قانداق قىلىپ، تەييارلا نانغا ئىگە بولۇش

لازىملىقى ھەققىدە مەسلىھەت بەرسەڭ!

دىخان بىر ئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ بورىگە مۇنداق دەپتۇ:

— ئۇنداقتا سەن، يايلاققا — يىلقىلارنىڭ يېنىغا بار. ئۇ يەردە بىر قۇلۇنلۇق بىيە بار، سەن شۇنىڭ قۇلۇننى يىگىن!

بورە دىخاننىڭ سوزىنى راست دەپ بىلىپ، ئۇدۇل يايلاققا بېرىپتۇ. دىگەندەك بىر توپ يىلقا ئوتلاپ يۇرگەن ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قۇلۇنلۇق بىيىمۇ بار ئىكەن. بورە قۇلۇنلۇق بىيىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ — دە، ئانىسىنى ئېمىۋاتقان قۇلۇنغا ئېتىلىپتۇ. بىيە چىۋەرلىك بىلەن قوش ئاياقلاپ شۇنداق چىلىك تېپىپتۇكى، بورە خېلىغىچە ھوشىغا كېلەلمەي يېتىپ قاپتۇ.

ئاچ بورە ھوشىغا كېلىپ، ھېلىقى دىخاننىڭ يېنىغا يەنە كەپتۇ — دە، يىغلامسىراپ:

— ئۇنى يىيىشكە مۇمكىن بولمىدى، — دەپتۇ.

— ئەگەر، — دەپتۇ دىخان، — ئۇنىڭدىن نەپ ئالالمىغان بولساڭ، ئاۋۇ قىيالىق تاققا چىق. ئۇ يەردە ئۇشكە تولا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سېمىزرەك بىرىنى تاللىۋېلىپ شۇنى يىگىن!

بورە تاققا چىقىپ، ئەڭ چوڭ، سېمىز بىر ئۇشكىنى كورۇپتۇ — دە:

— ھە ... بەللى! يىيىشكە بۇنىڭدىنمۇ ياخشى گوش تېپىلارمۇ؟ — دەپتۇ ئاغزىدىن شولگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — سېنى مېنىڭ يىيىشىمگە دىخان بۇيرۇغان ئىدى. شۇڭا

قارشىلىق قىلمىغىن!

— بورىۋاي، بۇنىڭغا مېنىڭ نېمە ئامالىم بار، بوپتۇ، يېسەڭ - يېگىن! لېكىن، مېنى پارچىلاپ يەيمەن دەپ ئاۋارە بولما، مېنىڭ تېرەمنى بۇزما! سەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ، تاشقا ئۇزەڭنى تىرەپ، پۇتلىرىڭنى كېرىپ، ئاغزىڭنى يوغان ئېچىپ تۇرغىن، مەن يۈگۈرۈپ كېلىمەن - دە، ئاغزىڭغا كىرىپ كېتىمەن، — دەپتۇ ئۆشكە.

بورە ئۆشكىنىڭ دىگىنى بويىچە تۇرۇپتۇ. ئۆشكە يۈگۈرۈپ كېلىپ، كېلىشكەن مۈڭگۈزلىرى بىلەن بورىنى شۇنچىلىك قاتتىق ئۈسۈپتۇكى، بورە بىر قانچە سائەتكىچە هوشسىزلىنىپ يېتىپ قاپتۇ.

بورە هوشىغا كېلىپ قارىسا، ئەتراپىدا هېچنەرسە كورۈنمەپتۇ. ئۇ توت تەرەپكە بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن ئۆز - ئۆزىگە:

— مەن ئۆشكىنى يىدىممۇ - يېمىدىممۇ؟ ئۇنىڭ كورۈنمىگەنلىگىگە قارىغاندا يېگەن ئوخشايمەن، — دەپتۇ.

بوۋاينىڭ دوست ئىزلىشى

بۇرۇن بىر بوۋاي ئۆتكەن ئىكەن، ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا ئۆزىگە كەمچىلىكى يوق دوست تاپماقچى بولسىمۇ، لېكىن تاكى چېچى ئاقىرىپ كەتكىچە مۇنداق ئادەمنى تاپالماپتۇ. ئۇ، «ھايۋانلار دۇنياسىدىن كۆڭلۈمدىكىدەك بىر دوست تېپىۋالسام ئەجەب ئەمەس» دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئورمانلىققا قاراپ يول ئاپتۇ.

بوۋاينىڭ دوست ئىزلەپ كەلگەنلىكىنى بىلگەن ھايۋانات-لار ئۇنى بەس-بەستە قارشى ئاپتۇ.

— ئىككىمىز دوست بولايلى، — دەپتۇ مايمۇن يېڭىلا ئۈزگەن قىپ-قىزىل ۋە يوغان شاپتۇلنى بوۋايغا ئۇزىتىپ، — مەن ھەر كۈنى سىزگە ياۋا مېۋىلەرنى ئۈزۈپ بېرىمەن!

— ياق، سەن ھايۋانلار ئىچىدە ئەڭ كەپسىزسەن، — دەپتۇ بوۋاي بېشىنى چايقاپ.

— ئىككىمىز دوست بولايلى! مەن سىزنىڭ ئېغىر ئەمگەكلىرىڭىزنى قىلىشىپ بېرىمەن، — دەپتۇ پىل.

— ياق، — دەپتۇ بوۋاي ئالدىراپ-تېنەپ، — سېنىڭ مىجەزىڭ بەك چۈس، ئاچچىقىڭ كەلسە كۆزۈڭگە ھېچنەرسە كۆرۈنمەيدۇ.

تۈز قانات-قۇيرۇقلىرىنى كېرىپ، پەيدىراپ ئۇسۇل

ئويناپ:

— ئىككىمىز دوست بولايلى، مەن سىزگە ھەر كۈنى ئۇسۇل ئويناپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

— ياق! — دەپتۇ بوۋاي توزغا قاراپمۇ قويماي، — مەن ئەتىدىن كەچكىچە باشقىلار بىلەن گۈزەللىك تالىشىمەن.

— سىلەرنىڭ «كەمچىلىكى يوق دوست ئىزلەيدىغان كىشىنىڭ دوستى بولمايدۇ» دىگەن بىر سوزۈڭلار بارغۇ؟! — دەپتۇ تاقەتسىزلەنگەن چىگدە قۇش، — سىز يەنە قايتىپ بېرىپ يەككە - يىگانە ياشاۋېرىڭ، بىزنىڭ بۇ يەردىن كۆڭلىڭىزدىكى دوستنى مەڭگۈ تاپالمايسىز.

ئۇنىڭ سوزى تۈگىشى بىلەنلا ھايۋاناتلار گۇرررىدە تارقىشىپ كېتىپتۇ.

كېيىن بىلىشىمىزچە، ئاقكوڭۇل بىر كىشى بوۋايغا:

— باشقىلاردىن بىر ئازمۇ كەمچىلىكى بولماسلىقنى تەلەپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس. مۇھىمى، باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى تۈزۈتىۋېلىشىغا ياردەم بېرىش كېرەك، — دەپتۇ.

شورپا قىلامدۇق ــ كاۋاپمۇ؟

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئېگىز ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر توپ ياۋا غازلارنى كۆرۈپتۇ ـ دە. دەرھال ئوقيالىرىنى بەتلىشىپ ئاتماقچى بولۇشۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئاكىسى:

ــ ئېتىپ چۈشۈرگەندىن كېيىن شورپا سالايلى، ــ دەپتۇ.

ــ مېنىڭچە كاۋاپ قىلساق لەززەتلىك بولىدۇ. ــ دەپتۇ ئۇكىسى.

ئىككىيلەن تالىشىپ قاپتۇ، بىرلىككە كېلەلمەي، ئاخىرى بىر ئادەمنى ئايرىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. نەتىجىدە، غاز گۆشىنىڭ يېرىمىدە شورپا سالىدىغان، يېرىمىنى كاۋاپ قىلىدىغان بولۇپ پۈتۈشۈپتۇ، ئەمما ئۇلار: «ئەمدى ياۋا غازلارنى ئاتايلى» دەپ كۆككە قارىغان ئىكەن، غازلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ.

بۇغا

بىر بۇغا ئۇستەڭگە سۇ ئىچكىلى بېرىپتۇ-دە، يو-
غان ۋە شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزىنىڭ سايىسىنى كۆرۈپ،
ناھايىتى زوقلىنىپتۇ. ئاندىن پۇتىغا قاراپ: «پۇتۇم ئەجەبى-
مۇ سەت ھەم ۋىجىك ئىكەن» دەپ كۆڭلى غەش بوپتۇ.

شۇ ئەسنادا تۇساتتىن پەيدا بولغان شىر ئاغزىنى
ھاڭدەك ئېچىپ ئۇنىڭغا خىرىس قىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن
بۇغا جېنىنىڭ بېرىچە سايلىققا قاراپ قېچىپتۇ. شىر يېتىش-
ەلمەپتۇ. بۇغا شامالدەك يۈگۈرۈپ بىر ئورمانلىققا كەل-
گەندە، ئۇنىڭ شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزى دەرەخنىڭ شاخ-
پۇتاقلىرىغا ئىلىنىپ قېلىپ يۈگۈرەلمەي قاپتۇ. ئاڭغىچە شىر
كېلىپ بۇغىنى تۇتۇۋاپتۇ.

بۇ چاغدا بۇغا ئۆز-ئۆزىنى ئەيىبلەپ: «مەن نېمە
دېگەن بەخەرەز-ھە! مەن ياراتمىغان پۇتۇم جېنىمنى
قۇتۇلدۇرغان ئىدى. مەن تەمەننا ئەيلىگەن مۈڭگۈزۈم
مېنى بالاغا تىقتى» دەپ ھەسرەت قىپتۇ.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇغى

قۇيرۇغىنى چىقىرىپ يۈرسە كىشىلەرنىڭ تونۇپ قېلى-شىدىن قورقۇپ يۈرگەن تۈلكە، تانىا بىلـەن قـۇيرۇغىنى قۇسىغىغا تېگىپتۇ ۋە ئۇزىنى ئەقىللىق ھىساپلاپ، خاتىر-جەم ھالدا ماختىنىپ يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى تۈلكە ئېتىزلىقتا بارغاندا دىخانغا ئۇچ-راپ قاپتۇ ـ دە، يۈرىگى پوكۇلداپ:

ــ دىخان تاغا، تۈلكىنىڭ قۇيرۇغى بولىدۇ، قۇيرۇغى بولمىسا ئۇنى تۈلكە دىگىلى بولمايدۇ، قاراڭ، مانا مېنىڭ قۇيرۇغۇم يوق، مەن تۈلكە ئەمەس... ــ دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ گېپى تۈگىمەي ـ تۈگىمەيلا دىخان كىتمەن بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە كېلىشتۈرۈپ بىرنى ئۇرغان ئى-كەن، تۈلكە ۋايجانلاپ سەكرەپ كېتىپتۇ ۋەقۇيرۇغى ئاش-كارىلىنىپ قاپتۇ.

دىخان قا ـ قاقلاپ كۈلۈپ:

ــ ھەر قانداق نەرسە نىقاپلىنىۋالسىمۇ، ئۇنى كېلىش-تۈرۈپ بىرنى سالغاندا ئەسلى قىياپىتى ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ، ــ دەپتۇ.

توشقان ئوۋلاش

بۇرۇنقى زاماندا توشقان ئوۋلاشقا خۇشتار بىر ئوۋ-
چى ئۆتكەن ئىكەن. بىراق ئۇ باشقىلاردىن كەمتەرلىك
بىلەن ئۆگىنىشنى ياقتۇرماي، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ
قارىغا ئېتىش ماھارىتىنى ئۆزلۈكسىز ئۆستۈرۈشنىمۇ خا-
لىماي، پو ئېتىپلا يۈرىدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ ھەر قېتىم
ئوۋغا چىقسا قۇرۇق قول قايتىپ كېلىدىكەن.

بىر قېتىم خوشنىسى ئۇنىڭدىن:

— مەن سېنىڭ ئوۋلاپ كەلگەن توشقىنىڭنى كۆرمى-
دىمغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوۋچى كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن پەقەت توشقان ئوۋلاشنىلا ياخشى كۆرىمەن.
ئۇنى يېيىشنى ياخشى كۆرمەيمەن، شۇڭا ھەر قېتىم ئوۋ-
لاپ كەلگەن توشقاننى ئاغىنىلىرىمغا بېرىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا كېلەر قېتىم ماڭا بىرنى بەر.
مەنمۇ خېلى يېقىن ئاغىنەڭغۇ؟! — دەپتۇ خوشنىسى.

خوشنىسىنىڭ ئالدىدا يۈزى چۈشۈپ كەتمەسلىكى
ئۈچۈن، ئۇ ئەتىسى قاق سەھەردىلا توشقان ئوۋلاشقا
چىقىپتۇ. لېكىن كۈن پاتقىچە كېزىپ يۈرۈپمۇ بىرمۇ توش-
قان ئاتالماپتۇ. ئۇ بۇ ئىشتىن خاپا بولۇپ، نېمە قىلى-
شىنى بىلمەي تۇرغاندا توشقان ساتىدىغان بىر ئادەمگە

يولۇقۇپتۇ. ئۇۋچى بۇنى كورۇپ، گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ، دەرھال ئىككى توشقان سېتىۋاپتۇ-دە، خوشال ھالدا ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆيگە يېقىنلىشىپ قالغاندا ئۇ: «ئەگەر بۇ تىرىك توشقاننى ئۆيگە شۇ پېتى ئېلىپ بارسام، ئىشلەر ئۆزەمنىڭ ئوۋلىغانلىغىمغا ئىشەنمەيدۇ» دەپ ئويلاپتۇ-دە، توشقاننى بىر كىچىك دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۆزى يىراقتا تۇرۇپ توشقاننى قارىغا ئېلىپ ئېتىپتۇ. «پاڭ» قىلغان ئاۋاز چىققىشى بىلەن توشقان ئۇچقاندەك قېچىپ كېتىپتۇ.

بۇ قانداق ئىش؟ ئەسلىدە ئۇۋچى ئاتقان ئوق توشقانغا تەگمەي، توشقاننى باغلاپ قويغان يىپقا تېگىپ، يىپنى ئۈزۈۋەتكەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى خوشنىسى كورۇپ تۇرغان ئىكەن. ئۇ، ئۇۋچىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ھەي، ئاغىنە، سەن توشقاننى مۇشۇنداق ئوۋلايدىكەنسەن-دە! — دەپتۇ.

تۈلكە بىلەن ئېيىق

قېدىمقى زاماندا ئېيىق بىلەن تۈلكە دوست ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئېيىق تۈلكىدىن:

— دوستۇم، سەن ماڭا ئاخىرغىچە ھەمرا بولالامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ساڭا چوقۇم ھەمرا بولىمەن. بىراق... — دەپتۇ تۈلكە ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتقان بۈركۈتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — بۇ بۈركۈتكە قاناتنى مەن بەرگەن ئىدىم. ئەمدىلىكتە ماڭا سالامۇ قىلماي ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى كوردۇڭمۇ؟

— كوردۇم، دوستۇم، ماڭىمۇ قانات بەرگەن بولساڭ، — دەپتۇ ئېيىق قىزىقىپ.

— مەن ساڭا قانات بەرسەم بۈركۈتكە ئوخشاش سالامۇ قىلماسسەنمىكىن؟

— مەن ساڭا ھەر قانداق چاغدا چوقۇم سالام قىلىمەن، — دەپتۇ ئېيىق يالۋۇرۇپ.

— بوپتۇ، ساڭىمۇ قانات بېرەي، بىراق، ساڭاقانات چىقىرىش ئۈچۈن بىر تال ئاغامچا بىلەن بىر تال ياغاچ كېرەك، — دەپتۇ تۈلكە.

ئېيىق تۈلكىنىڭ بۇ ھىممىتىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە

«بۈركۈتكە ئوخشاش ئاسماندا پەرۋاز قىلىدىغان بولدۇم» دەپ خۇشاللىقىدىن سەكرەپ كېتىپتۇ. ئاغامچا بىلەن ياغاچنىمۇ بىر دەمنىڭ ئىچىدە تەل قىلىپتۇ. تۈلكە ياغاچنى ئېيىقنىڭ قولتۇقىغا چىڭ قىلىپ باغلاپتۇ ۋە قىيا ئۈستىگە باشلاپ چىقىپ:

— دوستۇم، مۇشۇ يەردىن سەكرىسەڭ ساڭا! قانات چىقىدۇ، — دەپتۇ.

ئېيىق پەسكە قاراپ بىر سەكرىگەن ئىكەن، ھاڭغا دومىلاپ چۈشۈپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. تۈلكە ئۆز پىلانىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن خۇشال بولۇپ ئېيىقنى يەمەكچى بوپتۇ - دە، پەسكە چۈشۈپتۇ. ئۇ ئەمدىلا ئېيىقنىڭ يانپىشىدىن چىشلىشىگە ئېيىق چۆچۈپ ھوشىغا كەپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ تۇزاققا چۈشكەنلىكىنى سېزىپ، كۆڭلىگە بىر نەرسىنى پۈكۈپتۇ - دە:

— دوستۇم، مېنىڭ قولاق بېزىم ناھايىتى تاتلىق، ئالدى بىلەن شۇ يەردىن يېگىن، — دەپتۇ.

تۈلكە ئېيىقنىڭ قولاق تۈۋىگە يېقىن كېلىشى ھامان، ئېيىق بارلىق كۈچىنى يىغىپ تۈلكىنىڭ كېكىرتىكىدىن ئاپتۇ. ھېلىگەر تۈلكە ھەر قانچە قىلسىمۇ ئۆزىنى بوشىتالماپتۇ. ئاخىرى قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ يالۋۇرۇپتۇ. بىراق، ئېيىق قويۇپبەرمەي:

— سەن مېنى نېمىشقا ئالدايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

تۈلكە غال - غال تىترەپ، بىچارە قىياپەتتە راستىنى ئېيتىشقا مەجبۇر بوپتۇ:

— قوسىقىم بەكمۇ ئاچقان ئىدى، باشقا يەرگە

بېرىپ ئوزۇق ئىزلەشكە تاقەت قىلالماي مۇشۇ ھىلىنى تاپقان ئىدىم.

تۈلكىنىڭ ئەپتىدىن يەنىلا قۇۋلۇق - شۇملۇقنى سەزگەن ئېيىق:

— مېنىڭ قوسىغىمىز تازا ئاچتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېيىپ بولدۇم، ئوزۇق ئىزلەپ باشقا جايلارغا بارغىدەك ماغدۇرۇم يوق. شۇڭا ئالدىمدىكى تەييار غىزانى يېيىشىم كېرەك، — دەپتۇ - دە، تۈلكىنى يەۋېتىپتۇ.

AltunOq

♚♚♚♚♚♚ * ♚♚♚♚♚♚

پاقىنىڭ لاپ ئۇرۇشى

بىر پاقا كالىنىڭ بىر تال تۈكىنى تېپىۋاپتۇ ۋە ئۇنى كالپۇكىغا چاپلىۋېلىپ بارغانلا يەردە: «مەن بۈگۈن بىر كالىنى پۈتۈن يۇتۇۋەتتىم» دەپ لاپ ئۇرۇپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بىرمۇنچە جانۋارلار ھەيران بولۇشۇپتۇ. قۇشقاچ بېشىنى چايقاپ مۇنداق دەپتۇ:

— سەن ئاغزىڭغا كەلگەننى سوزلەۋەرمە! ئېزەك ياڭاقچىلىكلا بىرنىمە، بىر كالىنى قانداقمۇ يۇتۇۋېتەلەيسەن؟

— ھىم، ئىشەنمەمسەن؟ مېنىڭ كالپۇكىمدا قالغان كالىنىڭ مۇنۇ بىر تال تۈكىنى كورمىدۈڭمۇ؟! — دەپتۇ پاقا كۆرەڭلەپ.

دەل شۇ چاغدا ئۇدۇلدىن بىر كالا كېلىپ قاپتۇ. بۇنى كورگەن قۇشقاچ پاقىغا:

— راست-يالغانلىقىڭنى نەق مەيداندا كورىمىز. قېنى سەن مۇنۇ كېلىۋاتقان كالىنى يۇتۇۋېتىپ باقە! — دەپتۇ. پاقا ئالدىراپ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ:

— ياق-ياق، مەن بۈگۈن بىر كالىنى يۇتۇۋەتتىم. قورسىقىم بەك تويۇپ كەتتى. ئەتە قورسىقىم ئاچقاندا بۇ كالىنى چوقۇم يۇتۇۋېتىمەن! — دەپتۇ.

شۇپەيتتە ئاستا يېتىپ كەلگەن كالا پاقىنى دەسسـ
ۋەتكىلى تاس قاپتۇ. قورققىنىدىن پاقىنىڭ ئەرۋايى ئۇچۇپ،
ئوزىنى قاچۇرۇپتۇ. دەرەختىكى قۇشقاچ بۇ ئەھۋالنى كورۇپ
كۇلۇپ كېتىپ:
— ئاستىراق ماڭ پاقىجان، كالا ساڭا يەنە بىر قانـ
چە تال تۈكىنى قالدۇرۇپ كەتسۇن! — دەپتۇ.

(يۇقۇرقى مەسەللەرنى مۇتەللىپ پالتاخۇن تويـلاپ
رەتلىگەن.)

بورە بىلەن قاپاق

بۇرۇنقى زاماندا، تاغ باغرىدىكى بىر يېزا ئەتراپىدا تولىمۇ ياۋۇز بىر بورە ياشايدىكەن. ئۇ ھەركۈنى كېچىسى يېزىنى تىنتىپ، دېخانلارنىڭ قويى ياكى كالىسىنىڭ قوسىقىنى يارىدىكەن-دە، يېگىنىنى يەپ، يېمىگىنىنى تاشلاپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى كېچىسى بورە يەنە يېزىنى تىنتىپ، بىر دېخاننىڭ يالغۇز قويىنى يەپ، ژىنى يېرىلغىدەك تويۇپ، ئىنىغا كىرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

تاغقا يېقىن كۆلدۈرلەپ بوران چىقىپتۇ-دە، يوغان بىر قاپاقنى دۈمىلىتا-دۈمىلىتا ھېلىقى ياۋۇز بورىنىڭ ئىنىغا ئاپىرىپ كەپلەپ قويۇپتۇ. قاپاق بوراندا قاتتىق غوڭۇلداشقا باشلاپتۇ.

تويۇۋېلىپ، شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن بورە بوراننىڭ قاتتىق گۈكىرىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، سىرتتا بىرنەرسىنىڭ غەلىتە غوڭۇلداۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. ئۆمرىدە مۇنداق ئاۋازنى ئاڭلاپ باقمىغان بورە قۇلىقىغا بىر ئىشىنىپ بىر ئىشەنمەي، بىر-ئىككى چامدام بېرى كېلىپ يەنە تىڭشاپتۇ. تىڭشىغانسېرى غوڭۇلدىغان ئاۋاز كۈچىيىپتۇ. بورىنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ سۈر بېسىپ تەرلەپ كېتىپتۇ.

قورقۇپ كەتكەن بورە ئىنىنىڭ ئېغىزىغا زادىلا بارالماپتۇ.

بىر كۈن ئوتتۇپتۇ، بورىنىڭ قوسىغى ئېچىپتۇ. بورە ئىنىدىن چىقاي دىسە، غوڭۇلدىغان ئاۋازدىن قورقىدىكەن، چىقماي دىسە. قوسىغى ئېچىپ ئىككى بىقىنى بىر بىرىگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئاچلىقنىڭ ئەلىمى ئۆتكەن بورە نېرى ئويلاپ، بېرى ئويلاپ: «يېتىپ ئۆلگىچە ئېتىپ ئۆل، دەپتىكەن، تۇمشۇغۇم بىلەن بىرلا تۇرتۇپ غوڭۇلداقنى چوچۇتىۋېتىپ، قۇيرۇقنى تىكىۋەتمەيمەنمۇ» دەپتۇ-دە، جېنىنىڭ بېرىچە يۈگۈرۈپ بېرىپ، قاپاقنى تۇمشۇغى بىلەن قاتتىق تۇرتۇپ، ئىنىدىن چىقىپتۇ. قاپاق دومىلاپ بېرىپ شامال تەگمەيدىغان كارىزغا چۈشۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. بورە دۆڭگە چىقىۋېلىپ، ساڭگىلاپ قۇلىقىنى دىك تۇتۇپ، قاپاققا قاراپتۇ. قاپاق غوڭۇلدىماپتۇ. بورە ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ:

— ھەي غوڭۇلداق، قېنى ئەمدى غوڭۇلداپباقە! — دەپتۇ. ئەمما قاپاق جىم تۇرۇۋېتىپتۇ. بورە: «بىر تۇرتۇپ قويغۇدەك، چوچۇپ توختاپ قالدى، بىراق، سەھەردە يەنە غوڭۇلداپ ئۈپكەمنى ئېلىپ بېشىمغا قاقىدۇ، ئۇنىڭدىن بۇنى ھازىرلا يوقىتاي» دەپتۇ-دە، بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ قاپاقنىڭ يېنىغا كەپتۇ.

— ھەي، سەن مېنى شۇنچىۋالا قورقىتامسەن؟ — دەپتۇ بورە قاپاققا. قاپاق ئۈن چىقارماپتۇ. بورە غەزەپلىنىپ، قاپاققا قاراپ:

— سەن مېنى ئاز قىينىدىڭمۇ؟ بىرىنچىدىن، يۈرىكىمنى يېرىۋەتكىلى تاس قالدىڭ، ئىككىنچىدىن، 2 كۈن ئاچ

قويدۇق. «سېنىڭ جاجاڭنى بەرمەسمەن» — دەپلا قاپاقنى قويرۇقىغا باغلاپ سازايى قىلماقچى بولۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ.

بورە قاپاقنى سۆرەپ تۈزگە چىققاندىن كېيىن، قاپاقنىڭ ئېغىزىغا شامال ئۇرۇلۇپ، ئاستا غوڭۇلداپتۇ. بورىگە يەنە تىترەك ئولىشىپ، تېخىمۇ ئىتتىك مېڭىشقا باشلاپتۇ؛ قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. بورە «بۇ، ئەمدى مېنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىدىغان بولدى» دەپ ئالاقزادە بولۇپ، قاپاقنى چوكتۇرۇپ غەرق قىلىۋەتمەكچى بولۇپ، دەرياغا قاراپ بولۇشىغا يۈگۈرۈپتۇ. شامالنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشى بىلەن قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. قورقۇپ ئەس-ھوشىنى يوقاتقان بورە دەريانىڭ بويىغا كېلىپ، قاپاقنى قويرۇقىدىن يېشىپ چۆرۈۋېتىشنى ئۇنتۇپ، دەرياغا شۇ پېتى كىرىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن قاپاقنىڭ ئىچىگە سۇ لىق توشۇپ، بورىنى چوڭقۇر قاينامغا سۆرەپ كىرىپ كېتىپتۇ، بورە ئۆلۈپتۇ. تاغ باغرىدىكى دېھقانلار ئارام تېپىپتۇ.

ئات بىلەن ئىت

ئات بىلەن ئىت بىر قورادا تۇرسىمۇ، ئىت ئۆزىنىڭ سەزگۈرلىكى بىلەن پەخىرلىنىپ، ئاتنى زادىلا كۆزگە ئىلمايدىكەن. بەزىدە: «سوكالقۇيرۇق، پالاز كالپۇك لەقۋا» دەپ مەسخىرە قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئىت ھىچنىمىدىن-ھىچنىمە يوقلا، سۇ ئىچكىلى چىقىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قاۋاپتۇ، ئارقىسىغا ئۆتۈپ سىڭگىرىنى چىشلەپتۇ. ئات ئىتنىڭ بىشەملىكىدىن خاپا بولۇپ، بىر چەكچەيگەن ئىكەن، ئىت ئارقىسىغا داجىپ تۇرۇپ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپتۇ. ئاندىن مۇغەمبەرلىك بىلەن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ:

— مەن قىل قىمىرلىسا تۇيىدىغان سەگەك، كېچە-كۈندۈز ئۆينى ساقلايمەن. ئوغرى-يالغاننى قوراغا زادىلا كىرگۈزمەيمەن، — دەپ ماختىنىپتىمۇ. ئات ئىتنىڭ ماختانچاقلىقىدىن ئەجەپلىنىپ:

— ئۆيدە ھەربىرىمىزگە لايىق ئىش بار، ئۆز ئىشىمىز بىلەن ماختانمايلى، — دەپتۇ.

— ماختانمايچۇ، سەن يەر ھايدايسەن، ھارغىچە يەيسەن، شۇ، قولۇڭدىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ ئات، — مەن يەر

ھايدايمەن، خامان تېپىمەن، ئاشلىقنى ئۆيگە توشۇيمەن، تۈگمەنگە ئېلىپ بارىمەن، قىش كۈنلىرى ئۆيگە كومۇر، ئوتۇن توشۇيمەن، بۇلار ئىش ئەمەسمىكەن؟

— بۇ ئىشلىرىڭنىڭ ماڭا نىمە پايدىسى، — دەپتۇ ئىت.

ئاتنىڭ غورۇردا ئاچچىقى كەپتۇ-دە، ئىتقا ئالىيىپ تۇرۇپ:

— ئۆگۈتنى تۈگمەنگە ئاپىرىپ ئۇن قىلمىسام كىپەك چىقمايدۇ، كىپەك چىقمىسا، سەن نىمە يەيسەن؟ — دەپتۇ.

ئىت غىڭ قىلالماي قويرۇغىنىڭ ئۇچىغا قاراپ قاپتۇ.

قارا غوجا بىلەن تايغان

تايغان بېشىنى ئىككى قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ بوسۇغا تۈۋىدە ياتسا، بىر قارا غوجا ئىشىك بېشىغا قونۇپ، ۋىچىرلاپ سايراپتۇ، ئاللىقانداق بىرنېمىلەرنى دوراپتۇ. ئاندىن ئىڭىشىپ ياتقان تايغانغا قاراپ:

— ھەي تايغان، سەن ئىشقى يوق ئىشەك، دەردى يوق كېسەكتەك كەچكىچە ياتىدىكەنسەن. سايراپ باققىنە، مەن ئاڭلاي؟ — دەپتۇ. تايغان ئورنىدىن تۇرۇپ، تازا بىر كېرىلىۋېلىپ، ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنەۋېتىپ:

— مەن سايرىيالمايمەن، قاۋاپ بېرەي، — دەپتۇ.

قاراغوجا سايراپ بەرسەن، دەپ قىستاپتۇ. تايغان:

— ئىگەم ھەربىرىمىزگە ۋەزىپە بەرگەن، مېنىڭ ۋەزىپەم: سايراش ئەمەس، قاۋاش، كېچىلىرى ئۇخلىماي ئۆي ساقلاش، ئوغرىنى قوراغا، بۆرىنى قوتانغا كەلتۈرمەسلىك، ئوۋغا چىققاندا، ئىگەمگە تۈلكە، توشقان، غاز-ئۆدەك، قىرغاۋۇللارنى ئىزلەپ تېپىپ بېرىش، — دەپتۇ.

— شۇنچە ئىشلارنى بىلىدىكەنسەنۇ، — دەپتۇ قارا غوجا، — سايراشنى نېمىشقا ئۆگىنىۋالالمايسەن؟

— مەن سايراشنى ئۆگىنىۋالسام، سەن نېمە قىلىسەن؟ مېنىڭ ئۆز ۋەزىپەمنى بىجا كەلتۈرۈشۈم — سايراش، سېنىڭ مېنى سايراشقا قىستىشىڭ، تاشقا تاياق تاڭغانلىغىڭ، — دەپتۇ ئىت.

ھورۇن ئىت

بىر يىللى قىش ناھايىتى قاتتىق كەپتۇ. قار ئۆگزە بويى يېغىپ، دەرەخ ئۇچىدىكى قاغىلار توڭلاپ يەرگە چۈشۈپتۇ. دائىم بوسۇغىدا يېتىپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئىتنىڭ كۆڭلى تەس بوپتۇ. ئىت سوغنىڭ دەستىدىن تۈگۈلۈپ يېتىپ بېشىنى چىقىرالمايدىغان، ئورنىدىن تۇرسا سەكىلدەپ، قاتىرايدىغان بولۇپ قاپتۇ. قاتتىق سوغ ئىتنىڭ جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن لاغىلداپ تىترەپ تۇرۇپ: «خەپ، مەنمۇ يازدا تازا ئىسسىق بىر ساراي سالمىسام، ئىت بولماي كېتەي» دەپ قەسەم ئىچىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، يامان سوغ تۈگەپ، باھار كەپتۇ. بارا - بارا كۈنلەر ئىسسىپ كېتىپتۇ. ئىتمۇ تەڭلا ئىسسىپتۇ؛ ئىت ئويناپ - كۈلۈپ، كەچ بولغان يەردە يېتىپ قىشتىكى قەسىمىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، «ئىت مۇزلىغاندا ساراي سالىدۇ، ئىسسىغاندا ئۇنتۇپ قالىدۇ» دېگەن تەمسىل پەيدا بولغان ئىكەن.

مۈشۈك بىلەن چاشقان

بۇرۇنقى زاماندا مۇنداق بىر ئىش بولغان ئىكەن:

قېرى مۈشۈك بىر كۈنى بىر چاشقاننى تۇتۇۋېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ئىككى پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى، يېقىن ئارىدا بۇ يۇرتتىن يەنە بىر يۇرتقا كۆچۈپ كېتىمەن، ياش چېغىمدا، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماي، سىلەرگە تولا جەۋرى - زۇلۇم سالدىم. كۆچۈش ئالدىدا، ھوزۇر خالىق ئېيتىپ، ھەممىڭلاردىن ئەپۇ سورىسام دەيمەن، سەن بېرىپ چاشقان ئەۋلادىنى قويماي چاقىرىپ كەلگىن.

چاشقان مۈشۈكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇش بوپتۇ. مۈشۈكنىڭ تەكلىۋىنى بارلىق چاشقانلارغا يەتكۈزۈپتۇ. چاشقانلار مۈشۈكنىڭ ئىنساۋىغا رەھمەت ئوقۇشۇپ، دەرھال جەم بولۇپ، نۇرغۇن سوغا - سالام ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. يولدا بىر قېرى چاشقان توختاپ سوراپتۇ:

— جامائەتلەر جەم بوپتۇ، سەپىرىڭلار قاياققا؟ — چاشقانلاردىن بىرسى بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قېرى چاشقان:

— ھەي، ئاخماقلار، بۇ، قېرى مۈشۈكنىڭ ھىلىسى، بىزنى بىر - بىرلەپ يوقىتالماي، مىڭلاپ يوقاتماقچى بولـ

غىنى، بارماقلار، — دەپتۇ. توپلۇشۇپ كېلىۋاتقان چاشقانلار قېرى چاشقاننىڭ سۆزىگە پەسەنت قىلماي، قېرى مۈشۈكنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

قېرى مۈشۈك ئىشىك ئالدىغىچە چىقىپ، چاشقانلارنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، ھەر بىرى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. چاشقانلار ئۆيگە تامامەن كىرىپ بولغاندىن كېيىن، قېرى مۈشۈك ئىشىكنى ئېلىپ قويۇپ، چاشقانلارنىڭ دات - پەريادىغا قارىماي، بىر - بىرلەپ بوغۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تا ھازىرغىچە چاشقان مۈشۈك بار يەرگە يولىمايدىكەن.

تۆلكىنىڭ قۇيرۇق تاشلىشى

بىر تۆلكە ئېتىزلىقنى ئارىلاپ يۈرسە، ئىتلار كۆرۈپ قاپتۇ-دە، ئارقىدىن تاپ باستۇرماي قوغلاپتۇ. يەردە قار يوق كۈنلەر بولغاچقىمۇ، تۆلكە ئىتلارنى ئۆزىگە يەتكۈزمەي، قېچىپ بېرىپ ئىنىغا سالامەت كىرىۋاپتۇ.

تۆلكە ئىنىدا ئولتۇرۇپ، دەمىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، ئىككى قۇلىقىدىن سوراپتۇ:

— سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز شاپۇر-شۇپۇر، تاراس-تۇرۇس، تاڭ-تۇڭنى ئاڭلاپ سىزگە خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇردۇق.

— كۆزلىرىم سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— يولدا چېلىققان ياخشى-يامان ئىش-ھەركەتلەرنى كۆڭلىڭىزگە سېلىپ تۇردۇق.

— پۇت-قوللىرىم، سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز سىزنى ئادىمىزات ۋە ئىت-قۇشلارنىڭ قەستىدىن قۇتقۇزۇپ قالدۇق.

— قۇيرۇغۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟ — قۇيرۇق ئاڭلىمىغان بولۇپ تۇرۇۋاپتۇ. تۆلكە يەنە سوراپتۇ:

— ئېيتە قۇيرۇغۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟

— سىز ھېچنىمىگە قارىماي قاچقاندا، شاخ-شۇمبا،

قوراي - چاۋا، تىكەن - پىكەنلەرگە ئىلىنىپ قىلىشقا!
تاس قالدىم، — دەپ راستىنى ئېيتىپتۇ قۇيرۇق. تۈلكە
تۇرۇپ ئويلىنىپ، ئۆزىگە - ئۆزى: - مېنى ھەر بالاغا دۇچار
قىلىدىغان مۇشۇ قۇيرۇغۇم ئوخشايدۇ، دەپ، قۇيرۇقىنى
سىرتتا قاراپ تۇرغان ئىتلارغا يېگۈزۈۋەتمەكچى بولۇپتۇ-دە،
سىرتقا چىقىرىپتۇ. ئىتلار قۇيرۇقنى چىشلەپ تارتىپ،
تۈلكىنىڭ ئۆزىنىمۇ ئىنىدىن سۆرەپ چىقىپتۇ.

مايمۇن بىلەن چۈمۈلە

بىر كۈنى مايمۇن چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئاداش، يۇرچاق يېگىم كەلدى، يوق دېمەي بىر تويغىدەك يۇرچاق بەرسەڭ.— دەپ سوراپتۇ. چۈمۈلە مايمۇننى قۇرۇق قول قايتۇرۇشنى مۇناسىپ كورمەي، بىر چاڭگال يۇرچاق بېرىپتۇ.

يۇرچاق سېغىنىپ كەتكەن مايمۇن ئويىگە ئاپىرىپ يەمەستىن، شۇ يەردىلا بىر تالنى ئېغىزىغا سالغان ئىكەن، يەنى بىر تال يۇرچاق يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. مايمۇن يەرگە چۈشۈپ كەتكەن بىر تال يۇرچاقنى ئالماق بولۇپ ئېڭىشكەن ئىكەن، قېرىشقاندەك يەنە بىر نەچچە تال يۇرچاق يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. قايتىدىن چېچىلىپ كەتكەن يۇرچاقنى تەرمەك بولۇپ ئولتۇرغان ئىكەن، مايمۇننىڭ چاڭگىلىدىكى يۇرچاقنىڭ يېرىمىدىن كوپرەگى يەنە توكۈلۈپ كېتىپتۇ. مايمۇن تىرىكىپتۇ - دە، چۈمۈلىگە قاراپ:

— بۇ بىر ئۇچۇم يۇرچاقنى رازى بولماي بەرگەن ئوخشايسەن، ئۇچۇمۇمدا زادىلا تۇرمىدى، ئوزەڭگە ئاش بولسۇن،— دەپ سىقىمىدىكى قالغان يۇرچاقنىمۇ چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا چېچىۋېتىپ كېتىپ قاپتۇ.

— بارنى جايلاپ يېيەلمىگەن ئابدالنىڭ خوجۇنىغا زىيان،— دەپتۇ چۈمۈلە ۋە يەرگە توكۈلگەن يۇرچاقنىڭ بىر تالىنىمۇ قويماي تېرىۋاپتۇ.

بالا بىلەن تورغاي

بىر بالا تورغاينى تولا سايرايدۇ، دەپ ئاڭلايدىكەنتۇ، قانداق سايرايدىغانلىقىنى بىلمەيدىكەن. ئۇ بالا بىر كۈنى ئېتىزلىققا چىقىپ، كەڭ بۇغدايلىقلار، چېچەكلەپ كەتكەن قىچا، زىغىر، پۇرچاقلار ۋە گۈللەپ كەتكەن ئاپتاپپەرەسلەرنى كۆرۈپ، چارچىغاندىن كېيىن، ئېرىقنىڭ قىرىدا ئولتۇرسا، بېشىدىكى بوشلۇقتا بىر تورغاي لەيلەپ تۇرۇپ سايراپتۇ. تورغاينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان بالا بىردىنلا قىزىقىپ، تورغاينى تۇتۇپ ئۆيىگە ئېلىپ كېتىشنىڭ پېيىگە چۈشۈپتۇ. لېكىن تورغاينى زادىلا تۇتالماپتۇ. بالا ھېرىپ - ئېچىپ، ئاسماندا سايراۋاتقان تورغايغا ھاڭۋېقىپ قاراپ يۈرسە، بىر دېھقان كېلىپ قاپتۇ.

— ئاغا، ماڭا ئاشۇ تورغاينى تۇتۇپ بەرسىڭىز. — دەپ مۇراجەت قىپتۇ بالا.

— نېمە قىلىسەن؟

— باقىمەن، سايرىتىمەن.

— ئولتۇرۇپ قويارسەنمىكىن؟

— ياق، ئولتۇرمەيمەن، تۇتۇپ بېرىڭ! — بالا دېھقانغا يالۋۇرۇپ تۇرۇۋاپتۇ. دېھقان بالىنىڭ كۆڭلىنى قىيالماي، ئېتىزلىقنى ئايلىنىپ، بىر تورغاينى تۇتۇپ بېرىپتۇ.

بالا تورغاينى ئىويىگە ئېلىپ بېرىپ، بىر چىرايـ
لىق قەپەزگە سولاپ، دان چېچىپ سۇ قـۇيۇپ بېرىپتۇ.
ئاندىن تورغاينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشقا قىزىقىپ ئولتۇرۇپـ
تۇ. بىر كۈن، ئىككى كۈن، ھەپتا ھەپتە ئۆتۈپ كېتىپـ
تۇ ـ يۇ، تورغاي سايرىماپتۇ. قەپەزنىڭ ئىچىدە بىر نەرـ
سىدىن بۇتتىغاندەك ھورپىيىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ.

بالا بىر كۈنى نەددىنىدۇ تېرىق ئېلىپ كېلىپ، چېـ
چىپ تۇرۇپ تورغايغا يالۋۇرۇپتۇ:

ــ دان چاچتىم، ماڭا قارا،
سايرا تورغىيىم، سايرا.
مەن قارايمەن، سايرىمساڭ،
كوڭلۇم بولمىدىكەن يارا.

شۇ ھامان تورغايغا زۇۋان كىرىپتۇ:

ــ ھەي بالا، سەن مېنى يۇرتۇمدىن جۇدا قىلىپ
مۇشۇ تار قەپەزگە سولاپ قويدۇڭ. كەڭ جاھاننى كورمەي
تۇرۇپ، قانداق سايراي!

بالا تورغاينىڭ زارىنى ئاڭلاپلا قەپەزدىن چىقىرىپ
قويۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تورغاي باقمايدىغان، تورـ
غاينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغىنى كەلسە، ئېتىزلىققا چىقىدىـ
غان بوپتۇ.

سا بىلەن بۆدۆنە

بالىلىرىغا دان ئېلىپ كەلگەن بۆدۆنە ئۇۋىسى ئەت-
راپىدىكى ئوت - چۆپ، قورايلارنىڭ ئورۇلۇپ، ئۇچۇقچۇ-
لۇقتا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كورۇپ، بالىلىرىغا:

— بالىلىرىم، ھەممە ياق يالىڭاچلا بولۇپ كېتىپتۇ.
سىلەر ئەمدى مەن يوتكىۋەتكىچە، ھېچيەرلىمەي يېتىڭلار، — دەپ
نەسىھەت قىلىپ، يەنە دان ئېلىپ كېلىشكە كېتىپتۇ.

بۆدۆنە بالىلىرى ئانىسىنىڭ نەسىھىتىگە پەرۋا قىل-
ماپتۇ. ئەتراپىنىڭ ئېچىلىپ، ئوچۇق - يورۇق بولۇپ قال-
غانلىقىدىن خوشال بولۇشۇپ، بىر بىرىگە:

— ئانىمىز قېرىپ ئالجىپ قاپتۇ، بىزنىڭ يورۇق جا-
ھاندا ئەركىن يايراپ يۈرۈشىمىزنى ياقتۇرمىسا كېرەك، — دەپ
كۈلۈشۈپ، ھەممىسى تەڭلا ئۇۋىسىدىن چىقىپ ئويۇنغا
چۈشۈپتۇ.

بۆدۆنە بالىلىرى ئويۇنغا كىرىشىپ كوپ ئوتمەيلا،
ئاسماندا بىر سا پەيدا بولۇپ، پەسكە بىر شۇڭغۇيلا،
بۆدۆنە بالىلىرىدىن بىرىنى چاڭگىلىغا قىسىپ ھاۋاغا كو-
تىرىلىپ كېتىپتۇ.

بۆدۆنە بالىلىرى قايتا ئۇۋىسىغا يىغىلىپ كوز يې-
شى قىلىپ تۇرسا، ئانىسى دان ئېلىپ كەپتۇ، ئانىسى نى-

ــە ۋەقە ئىككەيلەنگەننى سورىغان ئىكەن، ئويۇندىن چىققان
ئاقىۋەتنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ھەمدە ئەمدىلىكتە ئوت - چۆپ
ئارىسىدىن چىقماسلىق توغرىسىدا ۋەدە بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ بۆدۈنىلەر قېلىن ئوت - چۆپلۈك ئىچىدىن چىقمايدىغان بولۇپ قالغان ئىكەن.

خام خىيال

بىر بالا جاڭگالغا ئوتۇن ئالغىلى بېرىپ، بىر جىگدىنىڭ تۈۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان توشقاننى كۆرۈپ قاپتۇ-دە، خىيالغا چۆكۈپتۇ:

—ھازىر مۇشۇ توشقاننى تۇتۇۋالسام، بازارغا ئاپىرىپ ساتسام، پۇلىغا بىر توخۇ ئالسام، توخۇ تۇخۇم تۇغسا، تۇخۇمنى كۆرۈك توخۇغا باسۇرۇپ بەرسەم، 15 چۈجە چىقارسا، چۈجىلەر چوڭ بولغاندا، سېتىپ بىر قوي ئالسام، قوي ئەككىدىن تۇغسا، چوڭ بولغان قوزىلارنى سېتىپ راسا كېلىشكەن بىر ئات ئالسام، مال-ۋاران پادا-پادا بولۇپ كەتسە، بىر قىسمىنى سېتىپ قورا جاي ئالسام، يەر ئېلىپ دېخانچىلىق قىلسام، بۇغدايلىرىم ئوخشاپ، قوغۇن-تاۋۇز، مېۋە-چېۋىلەر پىشىپ كەتسە، ئاپام بىلەن دادام: «يارايسەن ئوغلۇم! يارايسەن!» دەپ كېتەتتى-ھە! —دەپ ۋاقىرىغان ئىكەن، توشقان ئۈركۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. بالا:

—ھەسسىنە! — دەپ ئېغىزىنى تۇتۇپلا قاپتۇ.

تاپقان پۇلنى ئۈچكە بولىمەن

بىر يېزىدا يېشى قىرىقتىن قارىسىنى ئېلىپ قالغان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ ئادەم تولىمۇ ئەمگەكچان بولۇپ، مەيلى يازنىڭ قاتتىق ئىسسىقلىرىدا ياكى قىشنىڭ قەھرىتان سوغلىرىدا بولسۇن، تىنىم تاپماي ئىشلەيدىكەن. بۇ كىشىنى دائىم ئۇچرىتىپ يۈرىدىغان بىر بوۋاي ئۇنىڭغا زوقلىنىپ، ئىچىدە: «بۇ نېمىدېگەن ئىشچان، نېمىدېگەن غەيرەتلىك ئادەم. خۇدايىم قولىغا دەرت بەرمىسۇن» دەيدىكەن.

بىر كۈنى ئىشچان ئادەم بىلەن بوۋاي ئۇچرىشىپ قاپتۇ، بوۋاي سوراپتۇ:

— بالام، نېمەگىمۇ نېمە يەتمەي، شۇنچە ئىشلەيسەن؟

— ئائىلەم ئۈچۈن، ئىككى، ئۈچ كىشىنىڭ ئىشىنى قىلمىسام بولمايدۇ.

— ئۇنداق بولسا، ئىشلىگەنگە چۇشلۇق پۇل تاپىدىكەنسەن — دە؟

— شۇنداق، تاپقان پۇلۇمنى ئۈچكە بولىمەن. بىرىچىسىدە قەرزىمنى قايتۇرىمەن، يەنە بىرىچىسىنى قەرزگە بېرىمەن، قالغىنىنى ئۆزەم خەجلەيمەن، — دەپتۇ.

— ۋۇي، قەرز قايتۇرۇپ تۇرۇپ، يەنە قەرز بەرگىنىڭ

نېمىسى؟ بۇ تەرىپىڭ ماڭا قاراڭغۇ بولۇپ قالدىغۇ؟ — دەپتۇ بوۋاي.

— مېنىڭ قولى ئىش - ئەمگەكتىن قالغان ئاتا - ئانام بار، ئۇلار مېنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان، ھازىر ئۇلار كۈچىدىن قالدى، ئەمدى مەن ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك. بۇ مېنىڭ قەرز قايتۇرغىنىم؛ ئۆزەمنىڭ بالىلىرىم بار، ئۇلار تېخى كىچىك، ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك. بۇ مېنىڭ ئۇلارغا قەرز بەرگىنىم.

ياخشى پەزىلەتلىك كىشىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان بوۋاي:

— ياشا ئوغلۇم، قولۇڭغا دەرت بەرمىسۇن، مۇرادىڭغا يەت! — دەپتۇ.

پۇشايمان

يازلىقى ئوتلاق تولىمۇ مولچىلىق بولىدىكەن. شۇڭا ئوتلاقتا بىللە ياشىغان موزاي، قوزا ۋە ئوغلاق كۈنلەرنى باياشات ئۆتكۈزۈپتۇ، غەم-قايغۇ قىلماپتۇ. يوقىنىڭ دەردىنى تارتماپتۇ.

كۈز كىرىپ، سوغاق قىش يېقىنلىشىپ، كۈن سوۋۇشقا باشلاپتۇ. قوزا بىلەن ئوغلاق يۈڭى ئۇسكىلەك بولغاچقا پەرۋاسىز يۈرۈۋېرىپتۇ. مۈزلىغان موزاي قوزىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

—ئاداش، يېزى بار يەرنىڭ قىشى بار دېگەن گەپ بار ئىكەن، كۈننىڭ مۈشۈنچىلىك ۋاقتىدا بىرلىشىپ بىر ئۆي سېلىۋالمايمىزمۇ؟—دەپ ئىلتىماس قىپتۇ.

—مېنىڭ چاپىنىم قېلىن، قىشنى ئۆي سالمايمۇ بەھۇزۇر ئۆتكۈزەلەيمەن،— دەپتۇ قوزا.

موزاي ئوغلاقنىڭ يېنىغا كېلىپ:

—ئوغلاق ئاداش، قىش كېلىۋاتىدۇ، ئىككىمىز بىرلىشىپ بىر ئۆي سالايلى، بولمىسا قىشتا توڭلاپ قالىمىز،— دەپتۇ.

—مەن ھەر قانداق سوغدىن قورقمايمەن، ئۆي-ماكانسىزمۇ كۈنۈم ئۆتۈۋېرىدۇ، ئۆزەڭ سال،— دەپتۇ ئوغلاق.

قوزا بىلەن ئوغلاقنى سوزىگە كىرگۈزەلمىگەن موزاي

كۆز كۆڭلىرىنى ئوتكۈزۈۋەتمەي ئوزىگە لايىقلا بىر ئوي سېلىۋاپتۇ.

قىش كىرىپ سوغ بارغانسېرى كۈچىيىپتۇ. قوزىنىڭ قېلىن جۇگىسى ھېچ كارغا يارىماپتۇ، قوزا ئۇياققا - بۇياققا قاتراپ يۈرۈپ، ئامالسىز بىر نەچچە كۈننى ئوتكۈزۈپتۇ، بىراق زادىلا ئىسسىماپتۇ. ئاخىرى يۈزىنى داپتەك قىلىپ، موزاينىڭ ئويىنى ئىزلەپ تېپىپ ئىشىكىنى چېكىپتۇ:

—ئىشىكىڭنى ئاچ، توڭلاپ ئولەي دىدىم.

—سېنىڭ قېلىن جۇگاڭ بار ئەمەسمىدى؟

—سوغ ئوتۈپ كەتتى.

—كىر ئەمىسە.

قوزا كاڭغا چىقىپ، تۇگۈلۈپ يېتىپتۇ.

—ۋاي ئاداش، توڭلاپ ئولەي دىدىم، بول، ئىشىكىڭنى ئاچ،—دەپتۇ ئوغلاقمۇ كېلىپ. قوزىنىڭ ھالىنى كورۈپ ئوغلاقنى كوز ئالدىغا كەلتۈرگەن موزاي دەرھال ئىشىكنى ئېچىپتۇ. ئوغلاق ئوچاقنىڭ ئالدىغا ئارانلا ئۆلەگۈرۈپتۇ. موزاي ئىككى دوستىغا قاراپ:

—قىش قانداق ئىكەن؟—دەپتۇ.

—ۋاي، يازغا ئوخشمايدىكەن، سېنىڭ ئىلتىماسىڭغا قوشۇلمىغانلىغىمىزدىن مىڭ بىر پۇشايمان يىدۇق،—دەپتۇ قوزا بىلەن ئوغلاق تەڭلا.

شەپەرەڭ بىلەن ئۆكۈز

شەپەرەڭ ئەمدىلا ئېتىزدىن قايتىپ كېلىپ ئارام ئېلىۋاتقان ئۆكۈزنىڭ يېنىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋېرىپتۇ. ئۆكۈز ئۇخلىيالماي، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەتراپقا قاراپتىمۇ-دە، شەپەرەڭنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۆكۈز شەپەرەڭنىڭ كېچىدە ئۇزىمۇ ئارام ئالماي، باشقىلارغىمۇ ئارام بەرمەي ئۇچۇپ يۈرگەنلىكىدىن خاپا بولۇپ:

— ھەي، نىمانچە ئويۇنغا تويمايدىغان نىمە سەن، كېچە ھەممىنىڭ ئارام ئالىدىغان ۋاقتى. مەن كەچ كىرگىچە ئىشلەپ يېڭىلا كەلدىم، مېنى ئارام ئالغىلى قويامسەن-يوق؟ — دەپتۇ.

— جېنىم دوستۇم، قوسۇغۇم ئاچ، ئۇچمىسام قوساق تويمايدۇ، بالىلىرىمغا ئوزۇق تېپىلمايدۇ. ساڭا ياخشىسى، مېنىڭ ئالدىمغا يەم-بوغۇز توكۇپ، ئوت-چوپ سېلىپ قويىدىغانلار يوق.

شەپەرەڭنىڭ سوزى يۇۋاش-يۇمشاق ئۆكۈزنى تېرىكتۈرۈپ قويۇپتۇ. ئۆكۈز:

— كىچىككىنە قوسۇغۇڭنىڭ غېمىنى كۈندۈزى قىلساڭ بولمامدۇ؟ تىرىكچىلىك كۈندۈزى بولىدۇ. ئوزۇغۇڭ بولمىسا، مۇنۇ يەمدىن ئېلىپ، قوسۇغۇڭنى تويغاز، — دەپ شە-

پەرەڭگە يەم تەگلەپتۇ.

شەپەرەڭ ئوكۇزگە ئارامچىلىق بەرمىگەنلىكىنى بىلىپ:

— مەن ئادەم ۋە هايۋانلارنى چېقىپ، قېنىنى شوراپ ئارام بەرمەيدىغان چىۋىن، پاشىلارنى قىرىمەن. بۇلار ماڭا ئوزۇق بولىدۇ. يەم-بوغۇز كېرەك ئەمەس، ساڭا رەھمەت، — دەپتۇ.

شەپەرەڭنىڭ «چىۋىن، پاشىلارنى قىرىمەن» دېگىنى چىۋىن، پاشا دەستىدىن قۇيرۇغىنى بىردەممۇ تىنىچ تۇرغۇزمايدىغان، ھەتتا بويۇنلىرىنى تاملارغا سۈركەپ كېتىدىغان ئوكۇزگە يېقىپ كېتىپتۇ-دە، شەپەرەڭگە مۇنداق دەپتۇ:

— دوستۇم، مەن بىلمەپتىمەن، مېنى كەچۈرگىن. مەن ئادەملەر ئۈچۈن ئىشلەيمەن، سەن ئادەملەر ۋە بىز ئۈچۈن چىۋىن، پاشىلارنى قىرىدىكەنسەن. ئەمدى ئىككىمىز بىللە ياشايلى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئوكۇز بىلەن شەپەرەڭ بىر قورادا بىللە ياشاپتۇ.

قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل؟

بىر تايغان تۈلكىنى قوغلاپ يېزا ئىچىگە كىرىپ كەپتۇ. قورققىنىدىن تىلى بىر غېرىچ ساڭگىلاپ كەتكەن تۈلكە بىر دوقمۇشتىن ئايلىنىپ، تايغاندىن سەل ئۈزۈپتۇ - دە، مۈشۈككە يولۇقۇپ قاپتۇ:

—ھەي ھورمەتلىك مۈشۈك، سەن بىلسەڭ بۇ ئەتراپتا قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل؟ مەن كىرىۋېلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلسام،—دەپ سوراپتۇ.

—مانا، مۇشۇ ئۇدۇلۇڭدىكى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل، نۇرغۇن ئۆيلىرى، ئېغىل - قوتانلىرى بار، كىرىۋالسەڭ،—دەپتۇ مۈشۈك.

—ھەي، ياقەي،—دەپتۇ تۈلكە بېشىنى چايقاپ،—مەن بىر زاماندا بۇ ئادەمنىڭ بىر ئاق غېزىنى يەۋەتكەن ئىدىم.

—ئۇنداق بولسا،—دەپتۇ مۈشۈك يول بويىدىكى باغۋارانلىق بىر ئۆينى كۆرسىتىپ،—بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل، سېنى ھەر ئامال بىلەن ئامان ساقلاپ قالىدۇ.

—بولمايدۇ. مەن بىر چاغدا بۇنىڭ بىر ئۆردىكىنى يەپ قويغان.

مۈشۈك ھەيران بولۇپ:

—ھەي، بۇ ئەتراپتىكىلەرگە ئالا قويماي زىيان سالغان ئىكەنسەن، ئەمدى ساڭا رەھىم قىلغىدەك بىرەسى چىقارمۇ؟ — دەپتۇ تۆلكىگە.

—چىقىپ قالار، «يۇرت ئىتىگى كەڭ» دىگەن گەپ بار. تايغان يېتىپ كەلگىچە يەنە بىردىنى كورسەتكىنە؟— دەپتۇ تۆلكە.

مۇشۇك يىزدىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى بىر ئويىنى كورسىتىپتۇ، تۆلكە ئۇنىڭمۇ بىر توخۇسىنى يەپ قويغىنى ئۈچۈن:

—مۇشۇك ئاداش، بۇمۇ بولمايدۇ، —دەپتۇ. ئاڭغىچە تايغان يېتىپ كەپتۇ. مۇشۇك تۆلكىگە قاراپ: —

—كوردۇڭمۇ، ئەمدىكى «رەھىم» نى ساڭا مۇشلىۋاتقان تايغان قىلسۇن، —دەپ تايغاننى كورسە

پەم

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئوتۇنچى ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى جاڭگالدىن ئوتۇن ئېلىپ كېلىپ سېتىپ جان-دارچىلىق قىلىدىكەن. ئۇ بىر كۈنى پالتا ۋە ئاغامچى-سىنى كۆتۈرۈپ جاڭگالغا كېتىۋاتسا، يوغان بىر ئېيىق ئالدىغا چىقىپ قاپتۇ. ئېيىق دەرھال ئوتۇنچىغا:

— ھەي، مەن سەن بىلەن چېلىشىپ كۈچ سىناش-ماقچىمەن، قانداق دەيسەن؟ — دەپتۇ.

ئوتۇنچى ئىنتايىن قورقۇپ كېتىپتۇ. لېكىن ئېيىق-قا سەزدۈرمەي، ئۆزىنى مەردانە تۇتۇپ، «ئەگەر ئېيىق بىلەن چېلىشسام ھەش-پەش دېگىچىلا مېنى ئىككى پۈك-لىۋېتىدۇ، چېلىشمىسام قارشىلىق قىلىدىكەن دەپ يەپ قو-يىدۇ، ئۇنىڭدىن كورە ئېيىقنى پەم بىلەن يېڭىشىم كېرەك» دەپ ئويلاپ، ئېيىققا:

— مەنمۇ سەن بىلەن چېلىشىپ كۈچۈمنى سىناپ بې-قىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن ئىدىم. بۈگۈن ياخشى ئۇچ-راپ قالدىڭ. بىراق مەن كۈچۈمنى ئۆيدە قويۇپ كەپتى-مەن ئەكېلىۋالاي، سەن قېچىپ كەتمە، — دەپتۇ. ئېيىق:

— كۈچۈڭنى چاپسان ئېلىپ كەل، — دەپتۇ. ئوتۇن-چى بۈگۈنغۇ «كۈچۈمنى ئەكېلەي» دەپ قۇتۇلارمەن،

ئەتە ياكى ئۈگۈن يەنە ئۇچراپ قالسا، قانداق قىلىمەن؟ ئۆتكەندىن كۆرە بىر پەم ئىشلىتەي، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئېيىققا:

— مەن كەلگىچە قېچىپ كەتسەڭ، ئۇ چاغدا سېنى نەدىن تاپىمەن؟ — دەپتۇ.

— ياق، قېچىپ كەتمەيمەن.

— ئىشەنمەيمەن.

— قاچمايمەن.

— ئۇنداق بولسا، مەن سېنى باغلاپ قويۇپ كەتسەم قوشۇلامسەن؟

ئېيىق ماقۇل بوپتۇ. ئوتۇنچى ئاغامچا بىلەن ئېيىقنى دەرەخكە چەمبەر چەس باغلاپ قويۇپتۇ ۋە:

— مانا، كۈچۈمنى كۆرۈپ قوي، — دەپ پالتىسى بىلەن ئېيىقنى چاناپ نەچچە پارچە قىلىۋېتىپتۇ.

ئۈچ ھورۈن

بۈنىڭدىن خېلى زامان بۈرۈن ئۈچ ھورۈن ئۆتكەن ئىكەن، ئۈلار بىر بىرى بىلەن دوست بولسىمۈ بىرەر ئىشنى قىلىشقا توغرا كەلگەندە، ئەزمىلىك قىلىپ، بىر-بىرىگە ئىتتىرىپ، ۋاقتىدا پۈتتۈرمەيدىكەن.

ئۈچ ھورۈننىڭ بىكارچىلىقتىن ئىچى پۈشۈپ، سەيلە قىلماق بولۈپ، بىر ئىتنى ئەگەشتۈرۈپ، سەھراغا مېڭىپتۇ. ئۈلار ئەزمىلىك قىلىپ، دىگەن قەرەلدە سەھراغا يېتىپ بارالماي، بىر ئۆستەڭنىڭ بويىغا كېلىپ توختاپتۇ.

كوپ ئۆتمەيلا بىر بالا قېتىق ۋە نان ساتقىلى كەپتۇ. قوسىغى ئېچىپ كەتكەن ئۈچ ھورۈن پۈل يىغىش قىلىپ بالىدىن قېتىق ۋە نان سېتىۋاپتۇ. ئۈچ ھورۈن ئۆستەڭدىن سۇ ئەكىلىپ قول يۈماقچى بولۈپتۇ.

— سۈنى سەن ئېلىپ كەلگىن، — دەپ بۈيرۈپتۇ بىرىنچى ھورۈن ئىككىنچى ھورۈننى.

— نىمىشكە مەن ئەكىلىمەن؟ مۈنۈ ئېلىپ كەلسۈن، — دەپتۇ ئىككىنچى ھورۈن ئۈچىنچى ھورۈننى كورسىتىپ.

— مەنما؟ — دەپ ئىككىسىگە گولىيىپتۇ ئۈچىنچى ھورۈن، — ئىت ئېلىپ كەلسۈن.

شۇنداق قىلىپ ئۈچ ھورۇن ئىككى چامدام يەردىكى سۇنى ئېلىپ كېلىشكە ھورۇنلۇق قىلىپ، بىرسى يەنە بىرسىنى بۇيرۇپ، كۈننى كەچ قىپتۇ. ئاخىرى بىر بىرىگە ماي تارتىشىپ گەپمۇ قىلماي، جىم بولۇشۇپتۇ، شۇ ئارىدا، ئىت پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، نانني يەپ، قېتىقنى ئىچىۋېتىپتۇ.

,,تەقدىرگە تەن بەرگىن‘‘

بىر يېزىدا بەكمۇ سالاپەتلىك ۋە پاكىز قېرىغان بىر بوۋاي بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ بوۋاي ئاغرىپ قاپتۇ. بىر كۈنى بۇ يېزىدىكى بىر يىگىت بوۋاينى يوقلاپ كىرىپتۇ. يىگىتنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ:

— ئوغلۇم، تېخى ئەمەلگە ئاشمىغان نۇرغۇن ئارزۇ-
ئارمان ... ئىدى، ناۋادا قازايى - قەدەر يېتىپ قال-
سا ش ... ن بولدى - دە، — دەپ ياش تۆكۈپتۇ.
... دادا، — دەپتۇ يىگىت، — سەن يەيدى-
غى ... دىغىنىڭنى كىيىپ بولدۇڭ. ساقلىق
ئا ... ارغايدى. سەن چونەكتىكى پىشىپ
ۋ ... نى بىرسى ئاجراتمىسىمۇ ئۆزى پەلەك-
... ىدۇ. قوغۇنلۇقتا كىرگەنلەر ئالدى بىلەن
... ۋ. تەقدىرگە تەن بەرگىن!
تەسەللىسى بوۋاينىڭ كۆڭلىگە قاتتىق
... ئۆتۈپ ھېلىقى بوۋاي ساقىيىپ، يىگىت
... بوۋاي ئۇنى يوقلاپ كىرسە، يىگىت

... ، دۇنيانىڭ ھېچقاندىق لەززىتىنى كۆرمىدىم،
... نىڭ بىرسىمۇ ئېچىلماي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەت -

سەم قانداقمۇ قىلارمەن؟ ... — دەپتۇ.

— ھەي بالام، ئورۇنسىز ئوكۇنمە، بىر قوغۇنلۇققا ئوغرى كىرسە، قوغۇننىڭ پىشىشىغىنىمۇ، توگىنىمۇ ئۇزۇدۇ. ئولۇمنىڭ نوۋىتى كەلسە ياش قېرىغا باقمايدۇ. ئۇنىڭغا نىمە ئامال بار؟! تەقدىرگە تەن بەرگىن! — دەپتۇ.

تومۇرچىنىڭ جاۋابى

بۇرۇنقى زاماندا بىر زالىم پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ھامان قول ئاستىدىكىلەردىن مۆمىن بولۇشنى، ئۆزىگە ئۇچراشقاندا، قول قوشتۇرۇپ، ئۈن ‑ تىنسىز، يەرگە قاراپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىكەن. بۇنىڭغا ئىستائەت قىلمىغۇچىلارنى دەرھال سوراققا تارتىپ جازالايدىكەن.

پادىشا بىر كۈنى بازارنى ئارىلاپ، تومۇرچىلىك بازىرىغا بىرىپ قاپتۇ. بۇ يەردىكى چاڭ ‑ چۇڭ، چاراڭ ‑ چۇرۇڭ پادىشانىڭ غەزىپىنى قوزغاپتۇ. پادىشا يېنىدىكىلەردىن:

— بۇ نىمە غەۋغا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تەقسىر، تومۇرچىلەردىن سوراڭ، — دەپتۇ بىرسى.

پادىشا دەر غەزەپ بولۇپ، قىلىچ يالىڭاچلاپ، بىر ياشانغان تومۇرچىنىڭ دۇكىنى ئالدىغا دۈمەيلەپ كىلىپ:

— چاراڭ ‑ چۇرۇڭنى توختات! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. تومۇرچى بولسا ئۇرۇشنى توختىتىپتۇ.

— نىمە ئۈچۈن جىملىقنى بۇزۇپ غەۋغا قىلىسەن؟

— پادىشاھىم، بۇ ئاتا كەسپىم ئىدى، مەن شۇنىڭ بىلەن ھايات كەچۈرىمەن، چاراڭ ‑ چۇرۇڭ قىلىپ، غەۋغا چىقارغىنى تومۇر. جاۋاپنى تومۇر‑

دىن سورىسىلا، تەقسىر، — دەپتۇ تومۇرچى سالماق ھالدا.

— ھەي، تومۇر. — دەپتۇ پادىشا تومۇرگە، — نېمە ئۈچۈن چاراك-جۇرۇك قىلىپ غەۋغا كوتىرىسەن؟

تومۇرگە دەرھال زۇۋان كىرىپتۇ:

— ھەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ تومۇر. — ئۇستۇمدىكى بازغانمۇ تومۇر، ئاستىمدىكى سەندەلمۇ تومۇر. ئۇز جىنسىمنىڭ ئارىسىدا مۇجۇلغانلىقىمغا يىغلايمەن.

(يۇقۇرقى مەسەللەرنى تۇرسۇن زىرىدىن توپلاپ رەتلىگەن)

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى (2)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھەر ئازادلىق كوچا №306)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

قۇمۇل ۋىلايەتلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 1092 × 787 مم، 1/32 باسما تاۋىقى: 4.125

1982 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى، 1983 - يىل 5 - ئاي 1 - بېسىلىشى

كىتاب نومۇرى: M10098·699

تىراژى: 1 — 25,000

باھاسى: 0.22 يۈەن

统一书号：M10098·699
定　　价：0.22元